

Каленик

ИЗДАЊЕ
ШУМАДИЈСКЕ
ЕПАРХИЈЕ

2002
2-3

*"...Дјела која ћворим ја у име Оца својега,
она свједоче о мени."*

Годишњи паастос
владици Сави

Свети Јован Богослов,
слава Шумадијске
епархије

Архијерејска литургија
у храму Светих Срба
у Доброводици

На насловној страни:
Александријски патријарх
у Крагујевцу; Освећење новог
Световазнесењског манастира
у Доброводици

Патријарх Александријски Петар VII током посете Крагујевцу осветио темеље храма Новомученика крагујевачких

ПРИЗНАЊЕ ИСТРАЈНОЈ ВЕРНОСТИ СРПСКОГ НАРОДА ЦРКВЕНОМ ПРЕДАЊУ

Патријарх Петар VII: "Духовно учвршћивање народа, истовремено са политичким и економским полетом, остварује се данас у Србији." Епископ Василије: "Посету патријарха Александријског доживљавамо као покретачку снагу да будемо јединствени у вери православној"

Након посете опленачкој задужбинској цркви, централни дочек Његовом блаженству папи и патријарху Александрије и Африке Г. Петру VII приређен је у катедралном Светоуспенском храму Шумадијске епархије у Крагујевцу. Добродошли су угледном и жељеном госту најпре је пожелео владика Василије, администратор Епархије шумадијске који је био на челу свих монаха, монахиња и свештеника епархије са више хиљада

*У младосћи својој невино њосирадавши за Христом,
веру свешту православну и име Србиново,
мученичком крвљу Српску православну цркву обоясише
и на небу међу свештима засијаше, озарени свешлошћу незалазном
Новомученици крагујевачки.
Молиће се нејпресано Господу славе за род наш многосирадални
и да се спасу душе наше.*

верника. По бројности оних који су дошли да приме благослов наследника светог апостела и јеванђелисте Марка на најстаријем патријарса

шком престолу, као и по њиховом усхићењу због сусрета са првојерархом који симболизује изврно православно предање, могло се закљу-

чити да данас наш народ зна где може наћи упориште и да своју будућност види у свеправославном јединству. То су више пута у поздравним речима истакли и гост и домаћин.

Блажењејшег патријарха Г. Петра и Његову светост патријарха српског Г. Павла са часном пратњом, епископ Г. Василије у препуној Саборној цркви, након богослужбеног благодарења у част високе посете, поздравио је овим речима:

"Ви се данас са Вашом цењеном пратњом налазите у срцу Српства, налазите се међу благочестивим народом српским који је кроз историјске токове свога живљења све давао за вјеру православну и име Србиново, али у суштини никада није издао ни Христа ни Светосавске идеале. Живимо у времену када прилике нису наклоњене православним народима, живимо у времену које је експанзионистички настројено против православља. Такозвани нови светски поредак жели на сваки начин да разбије хомогеност православних народа.

Вашу посету нашој Светосавској цркви и поглавару њеноме, и у томе склопу богочуваној Епархији шумадијској, доживљавамо као покретачку снагу, снагу која нас укрепљује да будемо јединствени у вери православној и да чувамо јединство православног бића православних народа. У име овога благочестивога и христољубивога народа желим Вам добродишицу, нека су благословени путеви којима Ви ходите проносећи благослов св. апостола и јеванђелисте Марка чији сте Ви наследник на апостолској столици.

Ис пола ети Деспота, добро дошли и Бог био са Вама, Вашом пратњом и Светом Александријском црквом!

Ви ћете данас да обавите један велики свети чин - да освештате темеље новога храма новомученицима српским који се именом зову Крагујевачки новомученици. Чекали смо тај тренутак дуго година, али о томе ћу Вам рећи на том најсветијем парчету српске земље после Косова поља.

Молим Вас, да у знак и ради сећања на Вашу посету овоме граду и вјерноме народу примите ову икону на којој су изображени по први пут ликови мученика и страдалника крагујевачких.

Нека Новомученици крагујевачки буду покретачка снага нашег живота и трпљења!"

Мноштво верника из Крагујевца и Шумадије који су дошли у Саборну цркву и њену порту да поздраве првопрестолника древне Александријске цркве и његове домаћине, патријарха Г. Павла и епископа Г. Василија, имали су прилику да у речима отпиздрава чују речи које сваком Хришћанину буде велику наду и љубав:

"На сваком кораку током ове наше званичне посете најсветијој Српској цркви, у нашим срдцима су се мешала двострука осећања. На једној страни, осећање бола и туге због последица скорашњег разорног рата, а са друге стране, радост због истрај-

не верности српскога народа много-вековној освећујућој традицији и предању Цркве његове. Крагујевац, средиште Шумадијске епископије, представљао је у временима мирним централну економску осовину Србије, и не само то, представљао је духовно средиште и раскрсницу. Желимо и молимо се да ваш град што скорије, заједно са целом вашом земљом поново доспе, врати се у пређашње стање, па доспе и у још сјајније стање.

Чин освећења камена темељца за нови храм, чин који, ако Бог да, треба ускоро да извршимо, сведочи нешто чудновато за неупућене и оне

који немају духовнога знања, а нешто охрабрујуће за оне који знају и разумеју. Тада чин показује верност верног српског народа његовим црквеним предањима. Почетак градње нове цркве, после завршетка једног катастрофалног рата, на веома убедљив начин сведочи о постојаности вере овог народа, вере у воскрсење преко мучеништва. Да, ми смо сигурни да ће Свети Сава и сви сабор сведока и мученика вере својим молитвама пред Господом подржати веома жељени повратак на пут мира и стварања.

И док се на многим местима у свету руше цркве, у Србији, истовремено са политичким и економ-

ским полетом, као непосредни приоритет, поставља се и духовно учишћивање народа. Тако веран народ не може а да не добије од Господа венац славе!"

О угледности и благодати коју носи гост Шумадијске епархије сведочи и поклон који је патријарх Г. Петар VII даровао епископу Г. Василију: реч је о икони једног од светих претходника на овој катедри - Антонија Великог.

Док су делегације Александријске и Српске цркве у разговорима у обновљеном и модерно уређеном Владичанском двору у Крагујевцу утврђивали даље путеве сарадње, хиљаде и хиљаде грађана Шумадије

и Крагујевца, које су предводили ученици свих крагујевачких школа, упутили су се ка Шумарицама где два патријарха и епископ Г. Василије треба да изврше освећење темеља нове цркве која ће чувати молитвени спомен на трагично пострадале Крагујевчане 1941. године. По бројности оних који су дошли да присуствују овом историјском догађају, као и по њиховој преданости чину у којем учествују, види се да се подизање цркве у славу и спомен оних који пострадаше пре шест деценија давно чека и жели међу Шумадинцима.

Први који је пожелео добродошлицу пастироначалницима Александријске и Српске цркве испред темеља новог храма био је господин Јован Алексић са породицом који се као ктитор стара да Шумаричка богомоља што пре буде завршена. Заиста су учесници чина освећења темеља храма Новомученика крагујевачких имали привилегију судељовања у нечем јединственом, а то је да су слушали предивне молитве и прозбе овог богослужбеног чина које су произносили Александријски патријарх, српски патријарх, митрополит, епископи, свештеници, ђакони, да су видели узбуђење ктитора и озбиљност оних који су преживели трагичне догађаје 1941. године. На једној страни раздрагана младост данас присутна у Шумаричама буди осећање радости, на другој страни не може се заборавити трагично пострадање у прошлости. Али ту је Црква која нас учи да се

невино пострадали усрдно моле пред Господом за данашње генерације.

Након освећења темеља новог храма, Његово преосвештенство епископ Г. Василије, администратор Шумадијске епархије, у својству до-маћина и инспиратора градње цркве у Шумарицама, гостима и учесницима овог богонадахнутог догађаја обратио се следећим речима:

"Ваше блаженство, Ваша свето-стисти,

Највећа стратишта српскога на-рода јесу мученичко Косово, Јасе-новац у Хрватској и ово стратиште које се Шумарицама у Крагујевцу зове. На овоме мјесту страдало је невиних преко 8000 деце само зато што су били православне вјере и на-ционалног бића српског. Страдале су ове невине душе, анђели божији, школска дјеца, од два душманина: један душманин му је из сопственог народа, то је Комунистичка партија Југославије онога времена, а други душманин је германска хитлеровска солдатеска.

Немамо право да праштамо у име невиних жртава, али се молимо да Бог који је свемилостив, опрости свима који учинише ово крвоточно недјело. Плакала је Рахиља за својом изгубљеном дјецом, оплакује их и данас, али Бог који је свемогућ и који чини чудеса ево дао је српском народу да по српској земљи ходају ова дјеца која нас својом причом, и када се молимо, развесељавају.

Страшна аждаја која је харада на Балкану - безбожни комунизам, није дозволио до данашњега дана да обиљежимо крстом ово стратиште где су због крста и три прста невине душе страдале.

Блажени оче, велико Вам хвала у име светих жртава и оних који по српској земљи ходају, што сте данас благословили овај будући храм Но-вомученика крагујевачких.

Дубока благодарност и Вама, Ваша светости, наш духовни пред-водитељу, што сте молитвено узели учешће и благословили својим мо-литвама овај свети чин.

Са дубоким поштовањем благо-даримо Влади Србије, министар-ствима надлежним за ово богоугод-но дјело, благодаримо и градским властима Крагујевца, као и ктитору овога храма. Ваше блаженство, мо-лим Вас да примите ове три руже, симбол наше заставе, нашег духовног и националног бића.

О ЈЕВАНЂЕЛИСТИ МАРКУ, ОСНИВАЧУ АЛЕКСАНДРИЈСКЕ ЦРКВЕ

Марко, млади пратилац Христов у тренутку Христове највеће усамљености, написао је веродостојну историју Спаситељевог дела, друго канонске јеванђе-ље. Све што се о Марку поуздано зна, то је само спомен његовог имени на не-колико места у апостолским списима, у повести првог мисионарског путовања апостола Павла и у Павловим поздравима и порукама из Рима. Апостол Петар га назива сином, и можда није без основа мислити да је Марка управо Петар крстio. Црквено предање зна нешто више о светом јеванђелисти: из Рима, Пе-тар га шаље у Александрију где Марко оснива црквену заједницу, пише литур-гију и најзад, 25. априла 67. године мученички страда за Христа.

Не треба да нас збуњује што се о великом сведоку тако мало зна у исто-ријском погледу. Управо то име један посебан смисао. Као и Претеча Јован ко-ји каже - Он треба да расте, ја да се смањујем - тако и Марко у потпуном по-тикливању свега личног, људског, налази смиса свог постојања. И тако, обја-вљујући Господа Исуса Христа, говорећи о Христу, речи нам Христове прено-сећи, он открива ризницу своје личности, самога себе нам представља као чо-века охристовљена, у коме живи Христос - не Марко Јерусалимљанин.

Ту се отвара једна дубља истина: велике личности хришћанског света ве-лике су не собом већ Христом, управо тиме колико су Христа умелe да ставе испод свог маленог ја. Име није важно. Личних заслуга нема. Једино име које вреди помињати - име је Исусово, једина заслуга - заслуга је која припада Хри-сту. Најувишиенија величина и најзначајније име стичу се, стога, тек онда ка-да се сав лични живот претвори у проповедање Христа и сваки сопствени ин-терес подреди потреби срца да се и другима дочара неописиви доживљај сво-га гетсиманског сусрета с Богом.

Марко је видео Бога који издат од људи полази да страда за људе. Сва ду-ша овог сведока снагом пустињског лава слива се у пророчку јеку која траје и данас, у свету не мање пустом од онога који за правду царства Божијег, пре две хиљаде година, није имао разумевања. ■

Ис пола ети Деспота, долгодејствуј свети Владико!"

Као што је била привилегија учествовати у чину освећења, тако је било велико задовољство чути речи хришћанске утеше и наде садржане у патријарашком благослову александријског патријарха Петра VII. Његово блаженство најпре је заблагодарио Господу што му је омогућио да буде на месту где су мученички страдали толики Срби који у својој крви потврђују сведочење идеала свога народа. "Нама остаје да жртвујемо своје ја, своју себичност и да приносимо Господу и ближњима сву своју љубав. Радујем се што у овом светом и свечаном тренутку толико мноштво народа присуствује освећењу темеља овог будућег светог храма. Радујем се посебно што је окупљено толико много омладине, та омладина и деца јесу нада и будућност ваше Цркве, ваше земље, вашег народа.

Останите, децо моја, заједно са својом Црквом, тако ћете се одржати у животу, тако ћете дати свој до-принос изградњи новог друштва, друштва светог, као што то Господ жели! Ако будете живели са том вером, будите уверени да ће Господ свакда бити присутан међу вама и да ће вас руководити на свако добро, на добро вашег народа.

Благослов светог јеванђелисте и апостола Марка, оснивача Александријске цркве, чији смо Ми, милошћу Божијом последник, увек ће бити са вама, као и читаве духовне

војске свих мученика и угодника Александријске цркве. Сви свети наше свете Цркве посредоваће за вас, да мир Божји влада у вашој дивној земљи."

Блажењејши је захвалио свима за ово богоугодно дело, посебно ктиторима, указујући да се Црква увек моли за оне који дају и најмањи прилог. Још једном је пожелео српском народу да истраје на путу којим иде, а који је благословен јер Црква утврђује тај пут.

Шумадијска епархија и Скупштина града Крагујевца за учеснике овог догађаја, који ће бити златним словима записан у историји града и епархије, приредили су свечани ручак током којег је потврђено да су многи циљеви Александријске и Српске патријаршије заједнички. И због тога што су обе помесне Цркве искрено одане освештаном православном предању, његови упорни чувари и ревносни настављачи.

Сусрет црквених великодостојника на свечаном ручку са представницима државних и градских власти

био је још једна прилика да владика Г. Василије изрази захвалност чланицима Скупштине града Крагујевца који више него икада раније имају разумевање за потребе своје свете Цркве. За помоћ приликом почетка градње храма Новомученика крагујевачких у Шумарицама владика је архијерејске грамате признања доделио преф. др Војиславу Миловановићу, министру вера у Влади Републике Србије, господину Тихомиру Обрадовићу, помоћнику министра за урбанизам и грађевину у републичкој влади, господину Јовану Алексићу, ктитору цркве, Скупштини града Крагујевца, Спомен парку Шумарице и господину Момчилу Генчићу, секретару Градског секретаријата за урбанизам и грађевинске послове. Топла архијерејска захвалност упућена је и ћакону Саборне крагујевачке цркве Владимиру Руменићу за самопрегор и љубав које уложи да би многобројни послови око почетка градње нове цркве били организовано вођени. ■

H. J.

Кондак Светим новомученицима крагујевачким глас 8:

*Како невини јаћањци йоведени на мученичко страдање,
остависиће овосветску младосић,
и од Христова Господова примишиће дар вечне младосићи,
и победивши мучиће смиреношћу својом,
ради љошта кличемо вам у глас:
радујиће се Свети новомученици крагујевачки.*

СВЕТОМ АРХИЈЕРЕЈСКОМ СИНОДУ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

Част Нам је предложити Светом архијерејском синоду за Свети архијерејски сабор, да на основу члана 69 тачка 8 Устава Српске православне цркве, пострадале приликом стрељања у Шумарицама - Крагујевац 21. октобра 1941. године приброји лицу Светих новомученика српских као Свете новомученике крагујевачке.

Желимо да подсетимо Свети архијерејски сабор да се 21. октобра 1941. у Шумарицама крагујевачким додгио један од најстрашнијих и крвљу обојених злочина окупационих власти Немачке на овим просторима. А то се, нажалост, одиграло уз помоћ комунистичко-партизанске непромишљености. Непоштовање закона који је тада владао, да за једног убијеног немачког војника буде стрељано сто Срба или за једног рањеног педесет, био је главни повод што је немачка војска прибегла овако суворој одмазди над недужнима.

Тог крвавог 21. октобра 1941. године, немачки војници су извели из клуба Прве крагујевачке гимназије неколико одељења средњошколаца и професора. А у граду је сакупљен један број занатлија и радника, као и седам свештеника. Сви они, тако бе-зазлени, одведени су на Шумаричко стратиште и тамо стрељањем погубљени. Праведно пред Господом страдаше само зато што су били Срби православне вере.

Очевици, којих је данас мали број, веома уверљиво сведоче о страдању тих људи, који су достојанствено и на подобије мученицима за Христа поднели своју смрт. Наводе се примери да је било покушаја и личне предаје, чак и молбе да се у циљу замене пусте недужни, како не би страдали. Међутим, сви који су хтели да своје животе положе ради других били су одбијени.

Сам чин стардања ових мученика веома је дugo трајао, од раног јутра па скоро до 17 часова поподне. Један од очевидаца који је за све време био у Шумарицама и молио Немце да се његовим животом спасе живот младог свештеника (његовог зета), исповедајући се својој кћерки истога дана око 17 часова рекао је само ово: Горе, више нико није жив. Овако упечатљивих примера има доста, многи од њих су остали у памћењу народа, а неке је овековечило уметничко стваралаштво. Ако се са књижевних и ликовних дела која су настала у славу крагујевачких страдалника скине идеолошки плашт послератног времена, остају искрена и аутентична творења која се могу поредити са хагиографским списима о страдањима првих хришћана. О свему постоји веома обимна архивска грађа, чији добар део чине оригиналне фотографије.

Све до пре петнаест година у јавности се говорило о 7300 (седам хиљада и триста) пострадалих. Научним истраживањима и према статистици дошло се до званичног броја од 2708 (две хиљаде седамстоосам) пострадалих приликом тог страшног догађаја. Објављи-

вање потпуне истине о Крагујевачкој трагедији послератни властодршици нису гледали благонаклоно.

Крагујевчани ову трагедију илуструју на следећи начин: Деца и људи који су тада стрељани били су у истинском животном набоју младости. Да је само по два литра мученичке крви потекло тада из сваког стрељаног, онда је то морло бити преко пет хиљада литара крви. Зато је истина, а не легенда, да је Сушичким потоком (поток који спаја Шумарице са реком Лепеницом) данима текла крв, а касније је и вода била црвена.

Крвници и злотвори Српскога народа после 1945. године, идеолошки епитет "црвени" - негативне конотације, увек су пришивали Крагујевцу, створили су Црвену Заставу, Црвену звезду, Црвени барјак, Црвено барјаче... Међутим, Крагујевац је истински црвен у најширем богословском значењу те речи, јер је истински обожјен крвљу мученика за веру Христову и име Србиново, а и зато што се радује, јер у лицу Светих новомученика крагујевачких има молитвено ходатајство пред престолом Светишијега Господа Славе.

Шумарице су и данас символ страдања цвета Српске младости.

Наш благочестиви народ се са страхопоштовањем односи према овом светом месту и костима мученика разасутим по њему. Са сигурношћу можемо рећи да је овај народ, сам по себи, изнедрио мисао да су пострадали уистину Свети мученици, јер тако свирепо и масовно страдања ничим нису заслужили.

Локалитет на коме се све ово додгидило је просторно веома широк. Нажалост, један део је приликом стварања вештечког језера и потопљен, тако да се, као по правилу, сваке године од купача најмање један удави.

Душе ових мученика вапију за обележјем Крста, због кога су и под којим су страдали. Нека је хвала Господу, ове године уочи заседања Светог архијерејског сабора, после великих напора, освећени су темељи Спомен - храма у Славу Божију, а у част Светих новомученика крагујевачких..

Такође, сматрамо за угодно да предложимо Светом архијерејском сабору да се за датум прослављања Светих новомученика одреди 8/21. октобар, дан њиховог страдања, али и рађања за живот вечни.

У прилогу достављамо фотографију иконе која изображава страдање Светих новомученика крагујевачких, тропар и кондак. Служба Светим новомученицима крагујевачим биће касније написана. ■

*Светом архијерејском синоду у Христу
брат, администратор Епархије шумадијске епископ
зворничко-тузлански.*

+ Еп. Роман

Годишњи паастос владици Сави

ГОСПОДЕ, ОТВОРИ НАШЕ ДУХОВНЕ ОЧИ ДА БИ СЕ УГЛЕДАЛИ НА ВЛАДИКУ САВУ

Заупокојену архијерејску литургију поводом годишњице упокојења епископа шумадијског др Саве 8. јуна 2002. године у Светоуспенском крагујевачком храму -грбној цркви шумадијских епископа, служио Његово преосвештенство епископ зворничко - тузлански и администратор Епархије шумадијске Г. Василије. На паастосу, поред великог броја свештеника Шумадијске епархије, уз администратора Епархије, служио и Г. Лукијан, новоизабрани епископ будимски.

Символика, Господњим промислом устројена, вишеструко је учеснике годишњег паастоса блаженопочивашем епископу шумадијском Сави подсећала да се навршава годину дана од када се овај угледни јерарх Српске цркве упокојио у Господу. Као и на дан опела и сахране, и на дан годишњег паастоса падала је киша која нас, као символ плача, подсећа да дugo још морамо жалити за овим нашим духовним оцем, наставником и учитељем. То је у проповеди истакао и владика Г. Василије који је као администратор годину дана управљао Епархијом у духу њеног дугогодишњег дијецезана, рекавши да угледати се на личности из историје свете Цркве значи гледати себе у огледалу преко њих какви смо ми у односу на оне који су живели благочестиво по Христу Господу нашем.

Вишегодишњи сарадници покојног владике Саве, учесници годишњег паастоса, на челу са епископима Г. Василијем и Г. Лукијаном, сарадници у посведневним богослужењима, на плану градитељске делатности, у црквеној просвети, на издавачким пословима и многим другим пољима, такође су упућивали на символику: као да су очекивали списак задатака који ће овог лета реализовати придржавајући архијерејско жезло неуморног владике.

И пуна црква благочестивих Крагујевчана и Шумадинаца симболизовала је круну више од две деценије дугог деловања владике Саве у матици Српства: најпречи су му били они који су жедни и гладни Бога

живога, све је подређивао потреби да сваки верник непосредно уз свој дом добије место где ће се састајати са Господом. Зато је и подигао толико нових цркви.

Све ово, уз наглашавање да је тако угледан и успешан архијереј, доживљавао и велико трпљење које није ништа мање од мучеништва, истакао је и епископ Г. Василије у беседи верном народу, поштоваоцима и пријатељима владике Саве који су били алфа и омега његовог вишедеценијског одрицања, јер, како је истака у првој архијериској беседи пре четири деценије - бити епископ значи не живети својим личним животом, већ животом поверене пастиве. ■

СПОМЕНИЦА ЕПИСКОПУ ШУМАДИЈСКОМ САВИ

За јун прошле године, када је требало да се наврши четрдесет година архијерејске службе владике Саве, његови поштоваоци и пријатељи, захвални на топлом пријатељству и сарадњи у богослужењу, науч-

ци и просвећивању, припремали су зборник радова из научних области у којима је деловао овај угледни архијереј и научник - дописни члан Српске академије наука и уметности, стални и ревносни сарадник Матице српске, неуморни истраживач историје Српске православне цркве, православне литерике, химнографије. Ова књига значила је и захвалност за мостове које је грађио између Српске цркве и научних институција, пре свега Српске академије наука и уметности, нарочито њеног Музиколошког института, и Матице српске. Док се поменути зборник налазио у штампи, Господ је изабрао владику Саву.

Уређивачки одбор: академик Сима Ђирковић
академик Димитрије Стефановић
академик Јованка Калић
др Даница Петровић, главни уредник
др Мирјана Живојиновић
проф. др Сретен Петковић

"Дубоко ожалошћени што није уручена ономе коме је намењена - пише у Поговору проф. др Даница

Петровић, главни уредник зборника - предајемо је савременицима и потомству у спомен на изузетног служитеља Божијег и архијереја Српске православне цркве, који нам је као православној заједници био дарован у једном тешком и историјски више пута преломному времену."

Споменица епископу шумадијском Сави - Зборник радова поводом 40. годишњице архијерејске службе изашао је из штампе средином јуна 2002. године, тачно годину дана након упокојења владике Саве чији живот и дело су такви да нас обавезују на још многа дела којима ће тај анђeosки образ бити инспирација. Зборник је издала и штампала новосадска штампарија Будућност, у којој је блаженопочивши владика имао велике поштоваоце.

Текстови из богословља, црквеној уметности и историје Српске православне цркве садрже нове резултате истраживања и доносе до сада непознату грађу. Иако су писани са неопходном научном документацијом, намењени су, не само уско стручној, већ и широј читалачкој публици, што се види и из пописа радова:

Драган Милић, *Велики бројеви у Старом завету*

Драган Протић, *О веровању и неким обичајима старих Словена*

СПОМЕНИЦА ЕПИСКОПУ ШУМАДИЈСКОМ САВИ

Зборник радова
поводом 40. годишњице архијерејске службе
др Саве (Вуковића), епископа шумадијског

Уређивачки одбор: академик Сима Ђирковић
академик Димитрије Стефановић
академик Јованка Калић
др Даница Петровић, главни уредник
др Мирјана Живојиновић
проф. др Сретен Петковић

БУДУЋНОСТ
Нови Сад, 2001

Милош М. Весин, *Свешти Јован Максимовић, свештило са исидока - апостолом зајада*

Зоран Крстић, Црква пред изазовом новог времена

Недељко Гргуревић, *Пећинас ћодина Богословског факултета Свешти Сава у Либертивилу (САД)*

Ненад Ристовић, *Рејтарски модел црквеног класицизма - позадина настапака првог разнотвора Свешти тријерарха*

Матеја Матејић, *Један оригинални словенски Академији свештом Николи*

Димитрије И. Стефановић, *Мало познатија симихира из Службе свештом кнезу Стевефану Штиљановићу*

Даница Петровић, *Појци и мелодографи српској црквеног појања - духовни мисионари и музички посленици*

Сретен Петковић, *Српски свештиште у руским иконографским приручницима XVI-XIX века*

Миодраг Јовановић, *Митрополит Михаило и српско-руске кул-*

ПОЛИТИКЛ уторак 18. јун 2002.

УКАЗОМ ПРЕДСЕДНИКА СРЈ Епископ шумадијски Сава ПОСМРТНО ОДЛИКОВАН

Председник СРЈ Војислав Коштуница је потписао јуче указ којим посмртно одликује епископа шумадијског др Саву (Вуковића) великим одликовањем - Медаљом Белог анђела за изузетно лично остварење и допринос у области црквене историје и хуманистичких наука, саопштено је из кабинета председника СРЈ.

Владика Сава је аутор вели-

ког броја научних радова, међу којима се по енциклопедијском замаху посебно издавају „Историја Српске православне цркве у Америци и Канади 1891-1941“ и „Српски јерарси од IX до XX века“.

Епископ Сава је био дописни члан Српске академије наука и уметности. Преминуо је на данашњији дан 2001. године.

(Танјуг)

штурне везе

Дејан Медаковић, *Прилог биографији Атанасија Марковића*

Јованка Калић, *Значај Свештог Саве*

Сима М. Ђирковић, *Српске Notiae Episcopatuum*

Мирјана Живијиновић, *Немањићи и Свешта Гора*

Василије Крстић, *О Шипросмјеровом крајтоцентизму, аустрофилситету и католицизму*

Чедомир Денић, *Одликовање митрополита Стевефана Степашића Мировића Леополдовим орденом великој крестијанству и звездом*

Предраг Пузовић, *Рад кнеза Милоша и митрополита Пејира на остварењу богословије у Београду*

Владимир Стојанчевић, *Из историје Велешко-дебарске митрополије на почетку XX века*

Димитрије Е. Стефановић, *Један сајс о српској цркви у Коморану крајем XIX века*

Слободан Милеуснић, *Манастир Гринчарица у другој половини XIX и почетком XX века*

Милица Бујас, *Писма епископа и патријарха Прокопија Ивачковића у Рукописном одељењу Матице српске*

Олгица Момчиловић, *Два инвентара манастира Врдник у поседу Библиотеке Српске академије наука и уметности*

Гордана Жујовић, *Ајели свештенника Српске православне цркве из 1945. године у заоставштини Младена Ј. Жујовића*

Станимир Спасовић, *Црквени живоји православних Срба у заробљеничким и избегличким логорима*

Библиографију радова и биографију епископа шумадијског Саве за овај зборник припремио је Негојслав Јованчевић, професор Богословије Св. Јована Златоустог у Крагујевцу, док је фотографије обезбедио лист Каленић. ■

И рече Онај што сједи на пријестолу:

ЕВО СВЕ ЧИНИМ НОВИМ

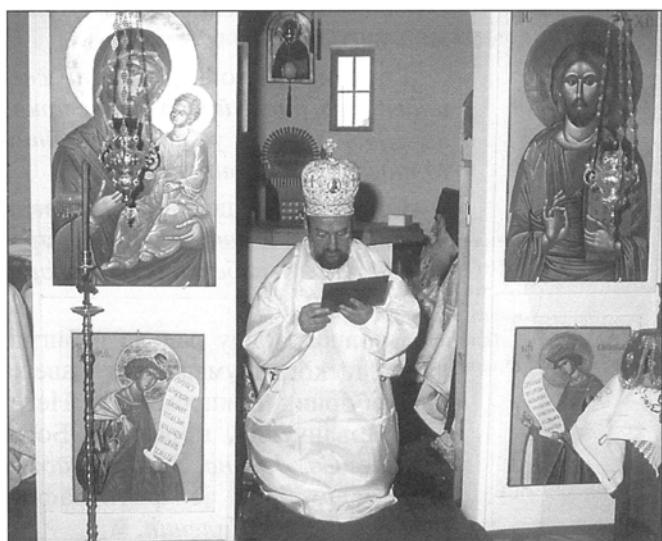
Продужетак Откровењског стиха из наслова каже: "... И рече ми: Напиши, јер су ове ријечи вјерне и истините". Да, треба описати сва велика, многобројна, свакодневна и нова дела Господња у Шумадијској епархији, што чинимо уз помоћ наше фотодокументације

ОСВЕЋЕН НОВИ СВЕТОВАЗНЕСЕЊСКИ МАНАСТИР У ДОБРОВОДИЦИ

Администратор Епархије шумадијске епископ Г. Василије 9. маја ове године осветио је манастир Вазнесења Господњег у селу Доброводици код Баточине који је подигао хиландарски јеромонах Николај. Након троносања манастирског

храма служена је, уз учешће гостију из Хиландара, других угледних српских манастира и многих парохија Шумадијске епархије, света архијерејска литургија на којој је ктитор манастира проглашен за игумана ове богојављене. Владика Г. Василије искористио је овај богоугодни догађај да у проповеди и разговору са монаштвом, свештенством и верним народом истакне значај монашког подвига и манастирског живота за нашу Цркву или и за наше лично спасење. ■

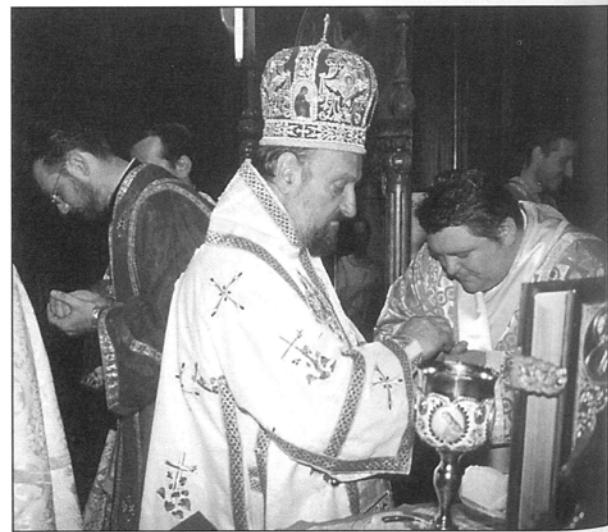
АРХИЈЕРЕЈСКА ЛИТУРГИЈА У ДОБРОВОДИЦИ

Овогодишња великопосна исповест за свештенство Архијерејског намесништва крагујевачког обављена је у доброводичком храм Сабора светих Срба пред епископом Г. Василијем, администратором Епархије шумадијске. Овај скуп свештенослужитеља послужио је за договоре о томе како завршити већ започете послове, односно које, на ползу Цркве и народа, започети. Свештеници су имали прилику да чују архијерејску поуку од свога архијереја Г. Василија који је током проповеди изразио задовољство богатством црквеног живота у Доброводици и баточинском крају. Епископ је изразио и захвалност општинским властима Баточине за разумевање које имају за потребе своје свете Цркве. ■

СВЕТИ ЈОВАН БОГОСЛОВ - СЛАВА ШУМАДИЈСКЕ ЕПАРХИЈЕ

Колико се у овом тренутку у Шумадијској епархији придаје значај саборном деловању свих чланова Цркве - верног народа и свештенства - говори и то што је од ове године за Епархијску славу одређен дан када се Црква сећа и када прославља св. Јована Богослова чија свака реч извире из откровења истине о Богу који постаје човек да човек постане Бог, Бог по милости

и љубави Божјој. Тако су се по љубави 21. маја окупили у Крагујевцу код катедралне Светоуспенске цркве сви свештеници Епархије са попадијама да учешћем у светој литургији али и за белом трпезом љубави практично манифестију оно што свакодневно проповедају. После архијерејске литургије коју је служио Његово преосвештенство епископ зворничко - тузлански и админи-

стратор Епархије шумадијске Г. Василије са најмлађим и најстаријим свештеницима из сваког архијерејског намесништва, одржан је заједнички ручак који је био прилика да се свештеници Шумадијске епархије договоре о раду на Господњој њиви по принципима заједништва и љубави, онако како учи св. Јован Богослов. ■

Да манастир Никоље у Шаторњу ужива углед у Шумадијској епархији говори и то што су на манастирској слави - Преносу моштију св. Николе 22. маја ове године узели учешће два епископа, Г. Василије, администратор Епархије и Г. Лонгин америчко - канадски. Свету архијерејску литургију служио је владика Василије, док је реч Божју проповедао владика Лонгин. На литургији у презвитера рукоположен је млади ђакон Ђорђе Димитријевић.

СЛАВА МАНАСТИРА НИКОЉА

вић. Након резања славског колача, епископи су говорили о месту вере православне у данашњем времену пуном изазова. И о овогодишњој слави манастира Никоља окупило се велики број верника горњојасеничког краја за које ова светиња представља извор великог духовног надахнућа. ■

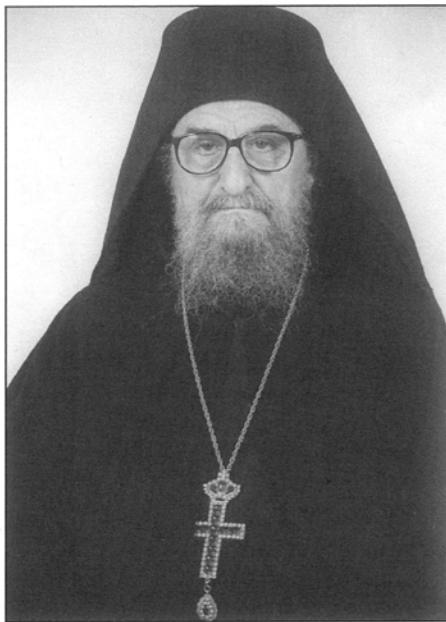
Црквено беседништво

НЕДЕЉА СВЕТИХ ОТАЦА СЕДМОГ ВАСЕЉЕНСКОГ САБОРА

**Ако упознамо Бога, упознали смо и веру своју, и љубав божанску и милосрђе и све друге врлине.
А свети Оци су нас управо томе и учили.**

Данас, у ову недељу, браћо и сестре и децо, света Црква прославља свете Оце Седмог васељенског сабора. Славећи њих, она слави и прославља и свете Оце осталих шест васељенских сабора. Сви свети Оци ових васељенских сабора учили су како човек треба правилно да верује и да правилно живи, да би својом вером и исправним животом упознао Бога и сведочио Га у овом свету. Јер, једино тако може спаси себе од греха, смрти и ћавола. Зато, иако данашње недељно јеванђеље пред нас износи поуку о љубави и милосрђу, ми ћемо говорити о упознавању Бога. Јер, ако упознамо Бога, упознали смо и веру своју, и љубав божанску и милосрђе и све друге врлине. А свети Оци су нас управо томе и учили.

Бог је створио овај свет и човека у њему из своје превелике божанске љубави. Створивши га из љубави, Бог се о човеку палом у грех и даље бринуо, откривао му се и показивао на разне начине. Такво Откровење Бога доводило је људе у богоизнавање. Тада којим је омогућено човеку да упозна свога Створитеља јесте природно и натприродно Божје Откровење људима; природно које се даје људима преко природе, преко природних појава и закона у природи. Натприродно пак, Откровење у којем нам открива Своју свету, божанску вољу, Бог нам даје преко пророка и других светих изабраних људи. А преко Господа Исуса Христа Јединородног Сина Свога открива нам самога себе и то у највећој мери колико то може човек примити. Дакле, Христос је као Син Божји дошао у овај свет да палог човека у грех измири са Богом, да га Својом голготском жртвом оправда, да га ослободи окова греха, смрти и ћавола. И још, да га кроз научу своју јеванђелску упозна и приближи Богу и Оцу своме, да се кроз Њега људи могу назвати не робовима него синовима Божјим и наследницима вечнога живота. По учењу Светог Писма, Бог „тако заволе свет да је и Сина Свога Јединороднога дао, да ниједан који верује

Архимандрит Јован (Радосављевић)

не погине, него да има живот вечни“ (Јн 3,16). На другом месту, на kraју, пред полазак на Голготу у Својој првосвештеничкој молитви, Христос вели: „А ово је живот вечни да упознају Тебе једнога, истинитог Бога и кога си послао Исуса Христа“ (Јн 17,1-13).

Дакле, живот вечни у вечном блаженству у Царству небеском јесте упознавање Бога и Његовог Јединородног Сина Господа Исуса Христа још овде на земљи. Да ли, онда, постижу богоизнавање само они који изучавају и који знају богословске науке? Не бисмо тако могли рећи. Само знање о Богу стиче се изучавањем науке о Богу, а богоизнавање се стиче вером и животом по тој светој вери. Зато Христос и говори у јеванђељу о љубави према Богу и човеку као о основним заповестима, и о чистом срцу као извору чисте божанске љубави. Он каже: „Блажени су чистога срца јер ће Бога видети“ (Мт 5,8). Затим каже: „Ако имате љубав к мени заповести моје држите“ (Јн 14, 15). И још: „Ко има заповести моје и држи их, то је онај који мене љуби; а који мене љуби, тога ће љубити Отац мој; и ја ћу га љубити и јавићу му се сам“ (Јн 14, 21).

У литургијским молитвама на свакој светој Литургији читамо о Богу: „Ти си Бог неисказан, који се не може упознати, невидљив и непостижан...“, то јест, Бог се не сазнаје и не упознаје речима и умом. Јер, кад би се тако доказивао онда Он не би био Бог. Ми Га најбоље сазнајемо и упознајемо кроз Његову божанска дела, кроз Његове енергије и својства уколико нам се открива. И сазнајемо Га и упознајемо кроз нашу веру и нашу љубав према Њему, кроз наша добра дела и испуњавање заповести Божјих. Јер, то сазнање Бога у срцу своме кроз нашу веру и живот по Богу и вери у Бога јесте најјаче и најсигурније богоизнавање. Зато они који не верују не могу ништа сазнати ни да говоре ни да мисле о Богу. Тако, богоизнавање доводи нас у близину и најнепосреднији контакт са Богом.

Апостоли Христови су били неуки, већином рибари, али су највише и најјасније упознали и посведочили Господа Христа као Сина Божјег, као Спаситеља света; упознали Га, посведочили и зато наследили живот вечни са Христом. Тиме су они поставили и свима нама хришћанима као главни задатак у нашем животу сведочење вере Христове, сведочење богоизнавања нашега кроз нашу веру у Христа. Јер, без Христа ми не можемо ни знати ни упознати Бога; не можемо знати ни упознати смисао нашег живота. А то се упознаје вером и животом по Христу и Његовом светом Јеванђељу, као што су свети апостоли и написали, да нема другога имена под небом којим би се ми могли спаси до именом Господа Исуса Христа. Тим светим именом спасавали су се многи следбеници Христови од апостола до данашњег дана. Само тим именом можемо се и ми спаси.

Сведоци истинитости наше вере, познања њене величине и лепоте и снаге, нису били само апостоли него и мученици, почев од првомученика и архиђакона Стефана; свети Оци, почев од првог до последњег светог црквеног сабора. Сведоци су преподобни оци и свете преподобне мате-

ре и сви свети и праведни, који или страдаше, или се подвизаваше за спасење своје душе у својој православној вери, од првих светих страдалника и подвижника до последњих у Цркви Христовој; од апостола до последњих у роду нашем многих отаца, браће и сестара наших, који су познати само Богу. Кроз своје чистосрдично богопознање они својим животом и страдалничким подвигом запечатише своју љубав и верност према Богу: по светим храмовима, по горама и водама, по пештерама и пустим местима, по разним мучилиштима и јамама и Јасеновцима до данас.

Пошто многи људи различитих вера и неверја нису били кадри упознati Бога као свога Створитеља и свога Оца Небеског, они од давнина па до данас нису кадри упознati ни човека као брата и сабрата овде на земљи. Зато је Црква христова имала и има много непријатеља, много јеретика, много неверника и кривоверника, много страдања. Зато нам ова недеља на успомену светих Отаца данас много говори о нашој вери православној и многострадалној.

Наша света Црква данас слави и прославља не само свете Оце Првог или Седмог васељенског сабора. Црква данас слави све свете Оце свих седам васељенских сабора. Борећи се за чистоту и светост православне вере, они су одредили и утврдили тачно учење о вери, о Цркви, о светим Тајнама, о молитви, о посту, о празновању празника, о светим врлинама и о свему другом што нам је потребно за спасење. Осудили су лажна јеретичка учења о Господу Исусу Христу. Утврдили су наше исповедање вере у православном Символу вере. У време иконоборне јереси осудили су све оне који су лажно учили о непоштовању часног Крста и светих икона и уништавали их; ови свети Оци су свете иконе и часни Крст поново вратили у Цркву.

На тај начин свети Оци ових светих сабора показали су се као достојни ученици апостолски, и као достојни учитељи у Цркви Христовој. Кроз свето богопознање они су лако могли познати и веру своју у Христа, и одредбе, и учење наше свете Цркве.

Дакле, истинско богопознање могуће је само у Цркви Христовој, и могуће је само у истински чистој вери и чистом срцу, које љубављу кроз заповест сазнаје Бога. Зато, ако желимо да постанемо учасници и наследници вечног живота у Царству небеском, као што су постали свети Оци које данас празнујемо, и као што су постали учасници многи светитељи и праведници, и многи свети из рода нашег, потребно је да се угледамо на њих у познавању Бога и воље Божје. Амин.

Архимандрит Јован (Радосављевић)

Шта нам ваља чинити на путу духовне обнове?

ВИШЕ МЕЂУСОБНОГ ПОШТОВАЊА И ЉУБАВИ

Вишедеценијске разговоре са хиландарским монасима академик Димитрије И. Стефановић преточио је у књигу посвећену успомени на оца Митрофана, угледног и врло познатог Хиландарца. Из управо објављене књиге ДУХОВНИ РАЗГОВОРИ СА ХИЛАНДАРСКИМ МОНАСИМА (Будућност, Нови Сад 2002, главни и одговорни уредник Новак Вукотић, рецензент о. Милош Весин), праве духовне читанке, Каленић преноси неколико питања и духовниковах одговора који нас, између остalog, уче да ће свет бити онолико бољи колико сам ја као појединац успео да будем бољи

ПОСТ, ИСПОВЕСТ И ПОКАЈАЊЕ

5. децембар 1977.

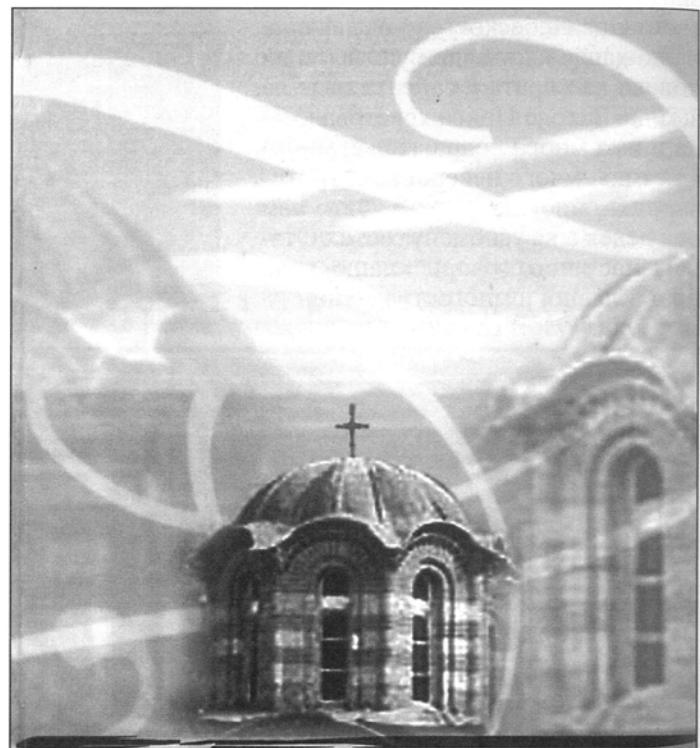
Како је нешто о посту, исповести и покаяњу.

О. Митрофан: Пре свега, треба да предњачи духовни пост. Њега можемо много строже да држимо јер он не зависи толико од спољних околности као материјални, тј. телесни пост. Наши монашки постови су понедељак, среда и петак. Да бисте духовно постили, морате се телесно припремити. Просто речено, морате уносити пуну порцију у организам.

Ако бих, рецимо ја, зато што закон налаже, наставио да држим пост, ја бих, после извесног времена толико физички орону да не бих могао више да обављам своју виноградарску дужност нити, пак, да се духовно опашем. Дошао бих у стање које ме чини неспособним за своје обавезе обе врсте. Зато се спољни, телесни пост подешава по расуђивању пре свега, а не по закону. Друго, моја потреба за постом је већа у односу на моје слабости моралне природе. Човек мора да нађе начин и пут како да то усклади.

Монасима почетницима се дешава да верују да постом сами себи најбоље доказују да врше подвиг, јер је то нешто опипљиво. Запну у посту до изнемогlosti. Онда се раслабе до те мере да их онда ђаво збуњује тиме што не могу да обаве своје дужности. Ја говорим да треба узети хране довољно да се човек осети сит, јак и здрав. Али, ако се осете побуне у телу, треба их обуздати метанијом. Помоћу метанија се више постиже него постом. Метанија је акт смиривања који ђаво не подноси. Ђаво ће помоћи да се испостиш до изнемогlosti, али ако направиш метанију, од ње он бежи.

Мени се раније дешавало да читам, задубим се, и одједном мисли почну да лутају. Враћају се у прошлост. Станем и покушавам разумом, напрезајем да одстраним те мисли, да се вежем за текст псалма који читам. Чим довршим псалам, док братија пева, ја одем у припрату и направим дванаест метанија. Сваку унутрашњу деконцентрацију решим са метанијама. Ту је сад у питању психологија телесног човека. Човек је по својој природи инертан, кукавица, неће напор. Чим мисли почну да лутају, треба одмах направити метаније. Телесни човек неће напор, боље му је да не дозволи мислима сабраност него да прави метаније. И сама помисао на метаније помаже. Ако то не помогне, од-

**Духовни разговори
са хиландарским монасима**

Успомена на оца Митрофана

мах треба направити метанију. То је моје лично искуство.

Да кажем нешто о телесном посту. То је једно релативно помоћно средство: може да помогне и може да одмогне. Ако га човек не примењује са расуђивањем, може да буде лоше средство.

Духовни пост значи умањити речи, одбацити празноту, не одговарати на питања. Или, речено на савремени начин: исказати пред неким нешто кратко, без упуштања у ситнице. Уопште, треба се преваспитавати.

Човек треба да постигне да га не погађа оно место у Јеванђељу по коме ће за сваку сувишну реч одговарати. То је један стални духовни пост и то даје снагу. Наше речи су наша духовна деца, ми их рађамо. Ако су та деца промашена, нездрава, онда је то завидно губљење енергије, помагање нечега што није добро. Кад човек одлучи да духовно напредује, жртвује се за виши пут: онда је његова снага, спремност да у сваком тренутку буде будан и да све што прима, прима са контролом, и све што од себе даје, даје са контролом. Ништа сувише да пријми, ништа сувише да да. То је онда сведени разговор. Разговор може да буде и опширан, али са одређеним циљем. Ако је човек раслабљен, а при том можемо да му помогнемо разговором, јер је он таквог састава да му треба више речи, онда треба разговарати. То је ствар расуђивања. Ето, то је духовни пост.

Човек, уколико није довољно будан, уколико мисаоно не пости, може да почини такве грехове којима нису равни стварни, одређени, о којима је обично реч. Учињен грех материјалне природе може да буде пред Богом много мањи него кад у својим мислима ратујемо са неким, или смишљамо осуду и освету. Оно што смо, то показујемо у себи. Између нашег тела и душе постоји нешто као индиго. Што год учинили, преко тог индига остаје на души. Све што се дешава физичком човеку преноси се на душу. Кад се исповедимо, ми то бришемо, а оно што се не исповеди, остаје. Најзад, кад се душа одваја од тела, она понесе све што није изbrisano, и таква каква је, појави се. Кад се појави на светlosti - где ће таква прљава, она бежи у мрак, где се не види. Зато Господ каже: „Не дођох да судим свету, него да спасем свет“ (Јован 12, 47). Све што је против речи Божије, тоје код нас на души остало одсликано као преко индига.

Духовни пост је најбољи предуслов за причест. Човек који живи у овом хаотичном свету често је у недоумици како да стигне да се бави собом, како да се очисти и доведе у ред. Кад постоји искрена жеља, довољно је учинити онолико колико се, према својој снази и околностима, највише може. Причест освежава и снажи. Ако се, при том, још осећа смирене недостојност, онда такво осећање вреди више него „добра“ припрема. Ако би ко, по свом суду и мери, сматрао да се потпуно припремио и само што не каже: да ли је још неко као ја, онда је то готов губитак благодати коју свето причешће доноси. Пред Богом смирење је више него ишта друго. Али, на том испиту човек обично пада. Гордост га се лакше дотиче, а она је супротно од онога што човека спасава. Оно чиме је Ђева Марија удостојена да постане Богородица, и оно кроз шта је сам Господ многима показивао своју божанску природу - то је било смирење. То је оно што свет не може да разуме. Посматратом комунисте. Највише што они замерају цркви и црквеним људима то је што губе своју личност, што се смирују, јер смирење, по њима, није достојно људске личности. Личност треба истаћи, треба бити горд. Они и не могу другачије, јер таквим својим „моралом“ правдају своје сопствене поступке који су тако искривљени.

СТРПЉЕЊЕ И СМИРЕЊЕ

5. децембар 1983.

Овај разговор ће слушати и чијати многи духовни рођаци, пријатељи и љоштоваоци манастира Хиландара. У разговору су синомените две речи које су ме дирнуле: стрпљење и смирење. Ви ћовремено излазите из ове

штишине која је мелем души, мелем телу, улазиће у онај вртлог. Како ми у тим вртлогима да нађемо стрпљење и смирење?

О. Митрофан: Без те две особине не може се опстати у вртлогима. То су, у ствари, два штапа помоћу којих се помажемо управо у таквим ситуацијама. Човек не мора да се труди да то објасни. То је већ само по себи јасно. Чак и у практичном смислу човеку је потребно стрпљење да не би губио непотребно снагу која му је неопходна. Свако нервирање је губљење и растурање снаге, без смисла и потребе. То је нерационално. Нестрпљење је само један показатељ гордости. Имали бисмо смирења, вере, кад бисмо очекивали да све што радимо у славу Божију и за наше ближње не завршавамо ми, него то чини Господ својом снагом. Ми почињемо само у послушању, а Он завршава додавањем снаге, слањем благодати.

Ако смо нестрпљиви, ми сечемо грану на којој седимо. Поричемо сваку помоћ изнад нас. Поричемо веру. Човек који верује да ће се десити оно што се нормално не дешава, бива сведоком да онда Господ начини чуда те врсте. Мислим да онај који цео свој живот служи својим ближњима у славу Божију, а кроз ту службу и своме спасењу, онда се он не узнемира и никада неуспех не сматра разлогом за немир, за узнемирење. Погрешили смо, ствар није успела, сада ћемо да седнемо, да предахнемо, да видимо где су наше грешке биле. Ил' није било довољно молитве, или није било довољно пажње. Човек мора све своје духовне снаге да упрегне у једну ствар. Не може почети један посао и рећи: ја верујем да ће посао да се сврши. Он мора срцем да прихвати посао који за Бога ради и својом вољом да не пропусти ниједан трену-

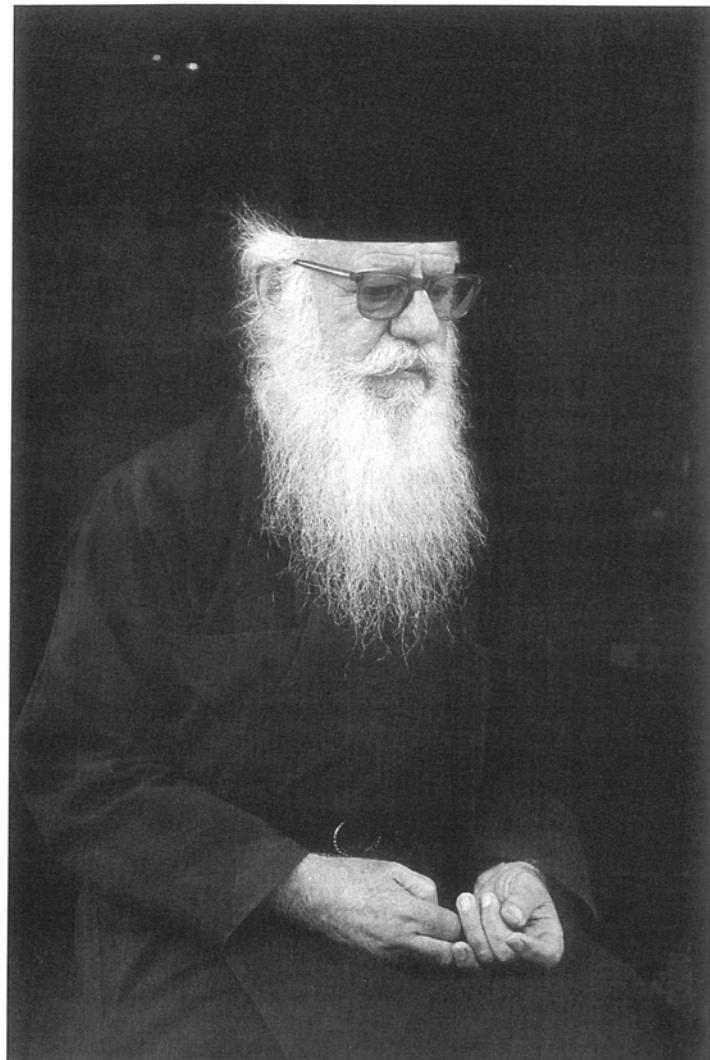

так да се посао обави. Онај који духовно будно живи, користи све своје снаге и постиже резултат, а ако некад не испадне све како би желео, то је опет добро: прво, смирује се, а друго, улази у ствар и анализира је. Тако се вежба да прати живот, да види шта треба учинити да се то други пут не понови.

Наша је грешка што своју пажњу везујемо за невредне и непотребне ствари ван нас, зато нам остаје мало снаге и у пажњи, и у расуђивању, и у вољном чину да би нам ствари успеле. Треба увек бити сабран на оно што се ради. Макар то био и најпростији посао, човек треба да буде код тог посла. Често се дешава да човек ради један посао, а мисли на нешто треће, јер мисли да посао иде аутоматски. Сви послови које радимо су мање или више везани за ову стварност и за ово време, али оно што нам уз све послове користи за вечност, то је молитвено расположење које онда и послове чини успешним и увек држи ту духовну нит повезану са вечношћу.

Човек, чим се откине од вечности, одмах је у опасности да падне лево или десно у споредно, у површно, да изгуби време, да изгуби везу. Колико пута човек предвиди у дану да све уради, па сасвим оде на другу страну. То је зато што није био духовно будан да оно што је видео после јутрења или јутарње молитве, којим ће правцем данас да иде, напушта и иде тамо где није мислио и није се спремио. Кад радим један посао за који сам се припремио, па га оставим и радим онај за који се нисам припремио, онда правим две штете.

Живот је једна велика уметност. За човека који веђује и који се ослања на јеванђелске путоказе и на све тоотачка искуства и томе дода свој рад и искуство, уз стално Божије присуство, може да тежи вишем, боље рећи узвишеном, циљу. То помаже и нашем физикусу. Не замарајмо га преко мере, свршавајмо посао за краће време и са мање енергије, док другима који су расејани треба више времена и снаге. Много штошта се може постићи ако је човек будан. Сваки дан треба да нам буде један корак даље у тој изградњи животног искуства. Ја сам некада превео једну књижицу, више је немам међу својим књигама: Мој молитве. Тамо је била једна дивна изрека. Не сећам се дословно. Писац књиге је навео нешто што је прочитao на једној сеоској кући у Горњој Баварској. Неки паметан сељак је вероватно себе опомињао једним начелом: „Ако хоћеш преко дана брзо, лако и много да покосиш, не штеди ујутро време за откивање косе“. То откивање косе је молитва.

СТИЦАЊЕ БЛАГОДАТИ

4. децембар 1986.

Кад човек дође у Хиландар, он ћа доживи. Доживи ово богослужење, шолико се искуни да добије духовна крила и онда се врати назад и нађе на празнину. Ви што имајте и држите у себи. Како што стварно делите са људима, пресијашти, давајши онима којима је потребно, којима би што шолико могло да помогне? На духовном плану смо слаби код куће. Морам признати: има покушаја да се ради. Ту се и болијика умеша. Дајте нам неки подоказ.

О. Митрофан: Тешко је говорити одавде о вашој ситуацији, немам ја праву представу како је тамо. Али је увек један исти проблем. Човек се осећа празан док нема бар мало благодати у себи, а благодат има особину квасца: чим је мало топлије, мало љубави, мало жртве, она се развија.

Како се она стиче?

О. Митрофан: Најмања помисао о томе, наговештај жеље Богу да се приђе, изазива са Његове стране благодат. Ако се учини још један напор да се Њему приђе, још већа благодат се изазива. Сад Бог, у својој премудрости, зна коме ће унапред да да већу благодат, да му да замаха за тај пут прилажења, а коме, опет, неће, како би кроз сопствени труд утолико више зарадио благодат јер је сопственим снагама, без помоћи дошао до ње, кроз подвиг, кроз жртву, кроз самоодрицање. То је изванредно објаснио Свети Серафим Саровски практичним примерима из живота. Човек испитује себе и пронађе шта му је од природе највише дато, за шта има више склоности: да ли за молитву, да ли за подвиг, да ли за милостињу, за било коју врсту ововременског живота. Ту где му је најлакше, ту почиње и ту себе пуном мером ангажује. Кад се тако оснажи, добија храброст, хвата се за другу врлину, у њој се употпуњава и тако иде даље. Тако се обогаћује душа, расту снаге за духовним истицањем, добија се и шири видик. Као што кажу Свети Оци, кад су били питани како да се моли: „Моли се како хоћеш, сама молитва ће да те научи како да се моли.“

Духовна молитва је једно искуство. Важно је почети, онда ти се отвори пут куд и како. Зато човек није сам, јер је Бог присутан. Ми га не позивамо, он би са нама бивао непрекидно, само када би Му ми давали повода за то. Човек се увек ослања на своју памет, на своју логику, на свој интерес. Тражи олакшице, мисли да је успех у томе да се нађе неки лакши начин да се све обави без замора, без бриге. На том лаком путу никад се не постижу веће ствари.

СВЕТ ЈЕ ОНОЛИКО БОЉИ КОЛИКО САМ ЈА УСПЕО ДА БУДЕМ БОЉИ

4. децембар 1986.

Да ли што на неки начин значи да у свим нашим међуљудским односима, било да је неслагање на радном месту или у породици, између родитеља и деце, мужа и жене, треба тражити проблем у себи, а не у другима?

О. Митрофан: Сигурно, ту нема друге могућности. Решење се не може наћи ако се тражи код другога. Ја могу само себе да поправим. Другог не могу, односно другог могу ако себе поправим. Ту је одговорност велика. Ја могу, не само ту основну ћелију друштва - породицу, него и ону ширу, преко своје околине, преко нације, до краја васељене, да поправим само радом на себи самом. Свет је за онолико боли колико сам ја успео да будем боли. Нема побољшања уколико не кренемо од себе. Ја мислим да је у томе данас проблем и код нас у цркви и у народу. Уколико је неко поправљао себе, мислим да је поправљао истовремено стање заједнице којој припада. У Светом писму је наглашено одбацивање осуђивања. Чак је услов да нам се не суди да не судимо. Немамо ни права да неког поправљамо, уколико то нисмо учинили на себи. Чиме да га уверимо да може да се поправи?

Уверени да је неко подрешио, ми га осуђујемо.

О. Митрофан: Знам, али подсетимо се на оне слике из Јеванђеља кад је народ довео ону жену, а Господ им рекао: „Који је међу вами без греха нека први баци камен на њу“ (Јован 8, 7). Не постоји човек који није згрешио хиљаду пута. Мислим да услед сопствене савести пребацујемо другима. Може човеку да се укаже да би се спречила његова грешка, да му се каже на одговарајући начин, с љубављу. То није осуда. То је духовна помоћ, морална обавеза. Ја сам код једног евангелистичког братства, док сам био у Немачкој, осетио једну несвакидашњу, необичну атмосферу. Био сам задивљен. Зрачила је једна топлина, једна хармонија. Кад сам долазио код њих, волео сам да останем, нешто ме је вукло и држало. Оне године кад сам решио да идем на Свету Гору, добио сам одobreње и отишао код њих да се поздравим. Они су живели у Штутгарту. Тада сам их питао да ли имају, као заједница, нека одређена правила којих се придржавају. Њихов брат ми је онда рекао да они немају одређених правила, али имају једно неписано правило, а то је љубав, она све регулише. Прописано је још нешто уз то. Дозвољена је опомена, али врло опрезна, из љубави. Уколико примете да брат није доволно спреман да ту опомену прихвати, да би он могао негативно да реагује, онда се треба повући. Треба тражити тренутак кад опомена може да се прими, па је онда изрећи. То само може љубав. У свему томе битно је да се осети да у опомени нема осуде. ■

Утицај патријарха Фотија на прве српске владаре

СВАКИ ГОСПОДАР ДА ИМА ВЕЛИКУ ДОБРОТУ

Часлав Котроманић, ослободивши после смрти бугарског цара Симеона (927) Србију, доноси већ формиран посебан тип просвећеног владара који у себи сједињује ромејску (грчку) основу и словенску надградњу.

Из Часлављевог животописа сазнајемо: "Часлав је већи део живота провео у Бугарској. У Преславу, у царевој близини, гледао је како моћни господар постаје и просвећени владар. Могао је да се увери у значај богослужбених, канонских и других књига, да упозна све стране хришћанства, нарочито источног, да види како се у хришћанству учвршује централна власт. Уверио се да се нове словенске државе (Бугарска, Србија) морају ослободити паганског још врло живог наслеђа, да је неминовна духовна веза православних Словена са Цариградом, да се противници хришћанства морају строго кажњавати (као кнез Борис Михаило сина Владимира). Осведочио се да цркве и манастири имају велики значај за духовни живот покрштених народа, да богослужење мора бити на народу разумљивом језику, на словенском, да словенски богослужбени језик води ка државном осамостаљењу. Часлав је у Бугарској могао видети да држава мора имати јако црквено, управно и просветно средиште (Плиска, Преслав)."¹

Како је кнез Часлав ослободио Србију уз помоћ ромејског цара сведочи Константин Порфирогенит:

"После седам година Часлав побеже из Бугарске са још четворицом, из Преслава, дође у Србију и у земљи нађе само 50 људи, самаца без жена и деце, који су живели од лова. Са њима завлада земљом, обрати се цару Ромеја, тражећи од њега помоћ и потпору и обећавајући да ће служити и покоревати се његовој заповести као и архонти пре њега. И отада цар Ромеја стално му је добра чинио, тако да се, дознавши за то, Срби који су се затекли у Хрватској и Бугарској и осталим земљама, а које је Симеон био раселио, сакупише око њега. Шта

више, многи из Бугарске прибегну у Цариград и њих цар Роман заодене, обдари и пошаље Чаславу. И пошто је помоћу богатих дарова ромејског цара средио и насељио земљу, он је, као и раније, покорно потчињен цару Ромеја и захваљујући великородушности цара и његовим многим доброчинствима, средио је ову земљу

и као архонт се у њој учврстио.²

Историјске вести о Чаславу губе се 950. године, када је, вероватно, погинуо у сукобу са Угрима.

Професор Ђ. Трифуновић је утврдио да је Часлав од ране младости читao или слушао Посланицу цариградског патријарха Фотија бугарском кнезу Михаилу (Борису), упу-

ћену већ 865. године тек покрштеној бугарском владару у којој учени и мудри патријарх саветује и поучава кнеза како да влада. Од 114 крађих или дижих пасуса, доносимо једну руковет поука и савета, према Трифуновићевом преводу у књизи *Ка йочецима српске писмености*, стр. 94 и 95):

Сваки господар да има велику доброту.

Да чини добра дела.

Да гради храмове са именом Божијим и његових светеља.

Да дарује Богу чист живот и праве мисли.

Да се целог живота усавршава у доборазумљу.

Да буде умерен у изразу лица, у одевању и у свим спољашњим стварима и у кретању.

Да не говори брзо.

Да се не кида од смеха.

Да му језик није брз.

Да држи отворене уши за обесправљене.

Да се клони злоговорљивих усана.

Да не раскида пријатељство.

Да хвали пријатеља пред присутнима, нарочито ако је овај (пријатељ) одсутан.

Онај који има велику власт не може друге да обесправљује.

Сваки човек треба да бежи од злотворства, а највише онај који има власт.

Благонаклоност је здравија основа власти од страха.

Не кажњавај поданике немилостиво.

Кажњавање није својствено мудрим, већ гневним људима.

Не хвали било чије безакоње.

Понашање кнежева бива закон за потчињене.

Пре сваког посла размишљај.

Дај предност добрим саветима, а не мноштву руку.

Кајање помаже предвидљивости.

Завист је за сваку душу тешка болест, а за владара најтежа.

Сваки човек треба да бежи од зависти.

Ко зна да влада собом тај може да влада поданицима.

За најбољег судију да имаш нелицемерног човека.

Не мењај расположење лако и без стварног разлога.

Кнеза краси више човекољубље, него лична храброст.

За кнежеве треба постављати богате свим врлинама. ■

H. Јованчевић

НАПОМЕНЕ

1 Ђорђе Трифуновић, *Ка йочецима српске писмености*, Београд 2001, 92.

2 *Византијски извори за историју народа Југославије*. Том II. Обрадио Божидар Ферјанчић. Београд 1959. Пристрасност цара - историчара је очигледна, па је треба само поменути.

Химнографски прилози

ДВЕ ЦРКВЕНЕ ПЕСМЕ О СВЕТОМ КНЕЗУ ЛАЗАРУ

Агиологија и историја књижевности већ су утврдиле колико важан, па и пресудан утицај на стварање култа св. кнеза Лазара код Срба има црквена поезија. Дакле, химнографи о косовском великомученику певају одмах после његовог пострадања, али и када увире лук старе српске књижевности - крајем XVII века, непосредно после Велике сеобе. То ћемо и илустровати објављивањем песме *Убиши мачем ча-*

снаđo Лазара коју је непознати равнички монах написао после јесени 1390, а пре почетка 1393. године и стихире светом Лазару написане три века доцније (вероватно Кипријан Рачанин 1692).

Песму *Убиши мачем часнинадо Лазара* пронашао је 1952. године Ђорђе Сп. Радојчић у Хиландару, у рукописном *Пролођу* од марта до августа бр. 425 који је вероватно преписан 1460. године. Стихови се

налазе испред и иза кратког житија кнеза Лазара.

Стихира светом кнезу Лазару промађена је у Зборнику Кипријана Рачанина из 1692. и 1694. године одмах иза *Службе* овом светитељу. Ђорђе Трифуновић доказује да аутор *Службе* и стихире није иста личност и испитавши стилске карактеристике Кипријана Рачанина као књижевника, верује да је управо он писац стихире. ■

УБИШЕ МАЧЕМ ЧАСТНАГО ЛАЗАРА

Благочасиивог корена
најблагочасиивији изданак.
Говорим о угоднику њивом,
благородном и кројком Лазару.
Христије мој.

Ревношћу њоревновавши,
и њодвигом крејким њодвизавши се
за благочашће ошачасиива свог.

Да не љојуси за живоја свог
нечасиивом охолом,
и свирејом зверу
унишиши разумно њи сјадо,
које си њему љредао,
речи божија.

Ако и крв моја да ћролије се,
или ја да се љријружим,
или да се љоклоним
нечасиивом и џадноме,
кровији Аџару.

Само љеби јединоме,
њару, ќосјоду мојему,
Исусу Христију,
коме и за кога
душу своју љоложих.

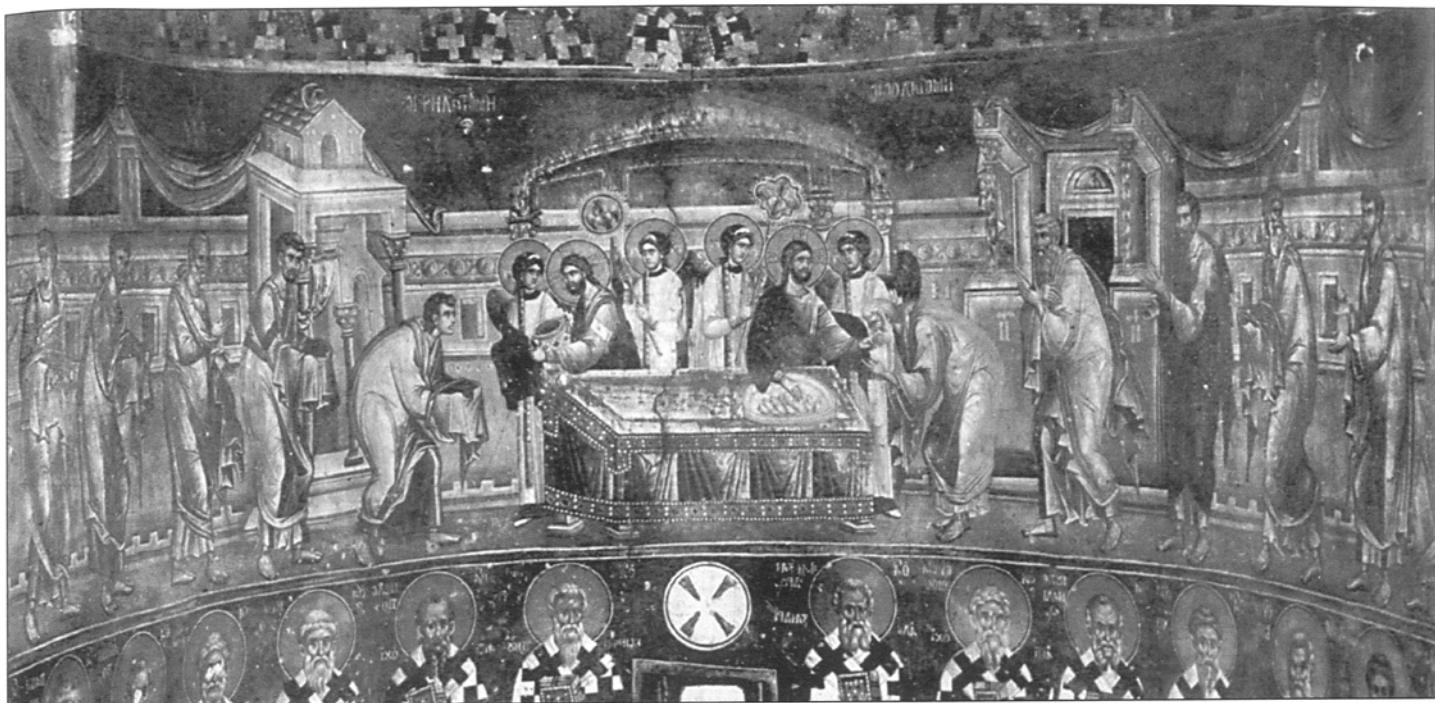
Пећинаесијог (јуна) синови љогибељни
убише мачем часињоћа Лазара,
а с њим и многој множасијво љисућа
оних који су заједно с њим војинствовали,
и јединомислених његових слуђу
с ќосјодином својим крај љримиише.

СТИХИРА СВЕТОГ ЛАЗАРА

ГЛАС ОСМИ

Пријшиће данас, сабори љравославни
и српски народе,
и видиће ћде суд без виности
љрима мученик Лазар,
као јађње безлобиво заклан би
од љроклејог Амураја
и врѓнућо би щело његово на земљу,
и нико ћа не љовреди,
и многи од верних
видеши као сијуб огњени
са земље што до небеса досеже,
и овај, dakле, венча се,
а онај без сјомена љријаде,
и овај у миру слављен је,
а онај у ђејени
у бесконачне векове мучи се,
док овај Христија Бога моли
за душе наше.

Причешиће апостола, Краљева црква у Студеници (1314)

СЛИКАРСТВО И КЊИЖЕВНОСТ У НАШОЈ УМЕТНОСТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА

Главни извор сликарске инспирације у уметности Средњег века била је црквена књижевност: Свето писмо Старог и Новог завета, текстови литургија и животи светитеља. Те свете, за цело хришћанство заједничке, основе вере и догме давале су садржину целокупној средњевековној уметности.

Призори из земаљског живота Христа и Богородице редовно су се сликали као најомиљенија и најопширенја тема у живопису. Текст јеванђеља није био једини извор за познавање тих догађаја из Новог завета. Апокрифне приче о пореклу Христовом, о његовим родитељима, а нарочито о његовим последњим данима, илустровали су стари сликари као и право Свето писмо. По живопису се најбоље види како је у садржину канонских јеванђеља снажно продирала апокрифна литература. Протојеванђеље Јакова, Псевдо-Матејево јеванђеље, Acta Pilati и

нарочито јеванђеље Никодима, да споменем само најважније, све су то били извори у које су сликари веровали као и у право јеванђеље. Смрт Богородице, фреска која се по најшим црквама слика у најмонументалнијим димензијама, настала је према описима неканонских текстова, који имају везу чак са мотивима античке митологије. Апотеоза Ромула на једном хеленистичком диптиху из Британског музеја необично личи на - Успеније Богородице. То је само један пример. Има у средњевековном живопису читавих циклуса из живота Христова који су настали као илustrација апокрифа. Међу сликарима биле су нарочито омиљене легенде о нерукотвореном лицу Христа: о Светом убрusu и Светој Керамиди. Прича о цару Авгарту који је хтео да има верни портрет Христа илустрована је и код нас у Матеичу, а Образ Господњи на убрusu насликан је скоро у свакој

нашој већој цркви XIII и XIV века. Легенда о Светом Образу на убрusu проширења је чудном причом о отиску тога лика на чрепу. Цреп са лицом Христа био је драгоцен реликвија која се чувала у Цариграду све до 1204; касније се потпуно изгубила. Занимљиво је да се код нас за легендарну слику Свете Керамиде знало и у XVI веку.

Изгледа да је на илустровање Новог завета, осим јеванђеља и апокрифа, некада утицала и драмска књижевност. Последњих година много се дискутује у науци о византијској црквеној драми. Недавно објављени текст једне грчке представе Христових мука показује да је у Византији постојала, бар неко време, побожна драма која се касније претворила у литургичне церемоније са извесним драмским елементима. Утицај црквене драмске литературе осећа се у некојим илустрацијама Христових мука; нарочито у сце-

ни Ругања. И фреска тројице Јевреја у пећи огњеној, која се тако често виђа по нашим црквама, постала је популарна због представе која се давала 17. децембра, на дан успомене „младенаца“. Према описима Симеона Солунског и познатог путописца Берtrandона де ла Брокијера види се да је представа о „младенцима“ у пећи била више обред него драма. Реалистичко приказивање догађаја из Светог писма није никада на Истоку било толико популарно као у северозападној Европи. Због тога ни утицај црквене драме на живопис није био на Истоку ни изблиза толико снажан као у Француској и Немачкој.

почеле су да служе као симболи и тумачи новозаветних догађаја. Слика гостољубивости Аврамове представљала је у алегорији Свету Тројицу. Жртва Аврамова сликана је као паралела жртвовања Христовог. Богослови су проналазили сличности: Спаситељ је принесен на жртву од Оца као и Исак, обојица су понели сами дрво на своје губилиште - то су била упоређења која су и сликари добро познавали. Често су уметници сагласност између догађаја Старог и Новог завета доказивали износећи паралелно обе сцене. У познатом Српском псалтиру, који се сада чува у Минхену, минијатуре су често сложене према

ма старог сликарства, успешно пренети у живопис. Често је у црквама илустрован красни текст из прича Соломонових: „Срце је царево у руци Господу као потоци водени...“, - а та рука Господња, насликана у Грачаници испред портрета Милутина и Симониде, једва се примећује, толико је мала.

Фреске са мотивима из божанске литургије које су настале као илustrације обредних текстова тумаче некада веома компликоване теолошке идеје. Верске спекулације о алегоричном значењу црквене зграде много су утицале на избор и на распоред мотива у живопису.

Рођење Богородично, Краљева црква у Студеници (1314)

За стилски развој православне уметности било је можда судбоносно што се у касном Средњем веку почeo све више губити приповедачки тон у живопису. Место илustrација догађаја из Светог писма, из апокрифа, из црквених драма, сликари су почели да траже мотиве из литургијских обреда, молитава, песама, често и из учених теолошких расправа. Чак и слике из Светог писма са сасвим једноставном садржином добиле су алегорично значење. Нарочито сцене из Старог завета

литерарним упоређењима. До слике Мојсијевог преласка преко Црвеног мора стоји слика Христовог силаска у ад; то је било сасвим у складу са богословским текстовима у којима је била истакнута мисао о томе како ће Христос спасити све праведнике из tame ада као што је Мојсије спасао изабрани народ одлaskom из Мисира. Средњевековни уметници задржавали су се кадгод на местима из Св. Писма која су имала изванредну књижевну лепоту, но која се нису могла, средствви-

Илustrације литургичних текстова највише су удаљавале уметнике од земаљске стварности. У том тумачењу идеја сликама било је више учености него праве уметности. Главна тенденција величанствених композиција божанске литургије није ни имала много везе са сликарством. Уметници су се трудили да фрескама свечаних обреда, у којима суделује сам Христос, изазову што снажнији утисак узвишености, јер „црква је небо на земљи, место у коме пребива Бог“. Касније су ове

идеје још тачније дефинисане: „Горњи део наоса представља небо и рај, доњи део наоса и нартекс представљају земљу и све што се на њој за нас чинило“. По распореду сцена у нашим задужбинама види се да граница између „неба“ и „земље“ у црквеном сликарству никада није била тако догматски строго спроведена. И по избору тема осећа се да је ипак одржавана равнотежа. Композиције које су тумачиле идеје нису никада могле да потисну слике на којима су једноставно илустровани догађаји.

Најживљи и најсвежији елементи у средњевековном сликарству настали су из описа светитељских живота и чуда.

Слике мучења биле су популарне као и најстарији описи мучења. Фантастични додаци и анахронизми преображавали су житија често у забавну литературу. Необичне приче о царевима мучитељима изгледале су убедљивије кад се илуструју slikama. Светитељи у утроби зажареног вола од меди, мученици које растржују дивље звери, храбри хришћани којима забијају клинове у стопала - све је то на slikama изгледало још јасније и још живље него у описима.

Приче о чудима биле су оширије приказане у циклусима Старог и Новог завета. Чак и у илustrације црквених песама доспевале су слике чуда. Тако је уз слике строфа из Богородичиног Акатиста у неким црквама додана фреска која показује Богородичина чуда приликом опсаде Цариграда.

Житија светитеља била су највише изложена утицајима лаичке литературе. Разни споредни детаљи покупљени из митологије, романа и историје давали су описима свети-

Леđenda o Ađgaru,
Матејча (1355-1360)

тельских живота нарочиту драж која се на slikama још ефектније истицала.

Светска црквена литература давала је главну садржину нашем живопису. Но и домаћа књижевност утицала је знатно на некоје наше уметнике. У описима, упоређењима и мислима старих српских писаца било је много позајмица из византинских аутора. Та позајмљена места из старијих писаца имала су обично своје илustrације у византинској иконографији. Наши сликари - у тим случајевима - само су одабирали и преносили, под утицајем књижевности, извесне мотиве из византинског живописа у српски. У нашим житијима често спомињани Св. Георгије, Св. Димитрије и Св. Никола насликаны су скоро у свакој нашој задужбини; њихови животи, мучења и чуда илустровани су у опширним циклусима слика.

Касније, с временом, улазе у живопис и личности из српске историје. Прво се појављују поворке умрлих владара, једноставно поређани портрети по којника, као и њихова имена у читуљама. У XVI веку портрети се постепено доводе у везу са све компликованијим текстовима, који су често исписани поред владарских лико-ва.

Доња зона живописа у нашим задужбинама била је доста брзо посрблјена. Осим савремених портрета slikani su Срби пустоњаци, монаси, свети архиепископи, свети краљеви, највише личности које су имале своје житије. Најугледнији међу домаћим светитељима нису добили само своје иконе и фреске него и илустрована житија.

Тако домаћа књижевност није утицала једино на преношење и попуњавање мотива из византинске иконографије, него је и сама давала инспирације за нове слике. Утврђене схеме узимане су као основе према којима су рађене нове композиције. Смрт Немањина описана је у житију као смрт праведног монаха. Исто упоређење пренесено је и у живопис: смрт Немањина насликана је као смрт праведног монаха, једино по портретима може се препознати да слика не представља начин монашког умирања већ историјску слику. Смрт чланова династије упоређује се у каснијим житијима много ласкавије са смрћу Богородице. Иsta паралела понавља се и у живопису. Смрт владара и владарке слика се као смрт Богородице. Утицај књижевности не осећа се само у начину илустровања него и у избору мотива. Не сликају се из житија неки нарочито занимљиви историјски догађаји већ они делови текста који су са верског гледишта најважнији.

Зато се у српском живопису од оригиналних тема тако често понавља композиција погреба. Илуструје се моменат смрти, догађај који се слави читањем житија.

Анализом иконографских детаља може се утврдити порекло појединачних мотива у композицијама. Но, иконографска анализа целокупног живописа у цркви даје још занимљивије податке. Живопис посматран са тога гледишта појављује се као импозантни документ начинности средњевековних сликара. Књиге Старог и Новог завета, литургије, песме и безбројна житија - све су то стари сликари добро познавали, често читали, а често и алегоријама тумачили.

Леп број фресака у српским манастирима сведочи да су и дела наших старих књижевника инспирисала савремене сликаре. Те су нам фреске остале као драгоценi споменици стваралачких способности старих српских уметника, но, у исти мах, и као важни документи историје књижевности. По њима се види шта је из наших старих аутора у Средњем веку највише читано, јер то је било најчешће и илустровано. ■

Светозар Радојчић, 1938.

Мојсијев прелазак
преко Црвеног мора
и Христов силазак
у ад, Српски
Минхенски псалтир

Жртва Аврамова,
Грачаница (1320)

МОТИВ ДВОГЛАВОГ ОРАЛА У НАШИМ СТАРИМ СПОМЕНИЦИМА

Мотив двоглавог орла несумњиво је источног порекла. Јавља се први пут у Вавилону (неких 25 векова пре Христа) и на великом барељефима у дворовима хетитских краљева у Богазкеју (у Малој Азији). Ту се двоглави орао јавља као подножје богова; тешко је одговорити зашто је добио другу главу - да ли само због захтева симетрије или можда у вези с неком сакралном легендом, за нас изгубљеном.

Класична Грчка и Рим не знају за двоглаве орлове; Зевс има увек нормалног орла уз себе, па и римски легиони проносе широм света своје једноглаве орлове.

Римски орао прелази и у Византију као један од амблема царске

Двоглави орао на ћрквену
краљицу Теодоре

власти; ту се он под несумњивим оријенталним утицајем замењује двоглавим. Ту замену видимо нај-

пре на дворским оделима цариградског двора. Сачувани комади са краја X и XI века приказују нам источне грифоне, лавове, а понекад и двоглаве орлове чудног облика - са две главе на једном врату. Те теканине су обично мусиманског порекла - из Мале Азије, из Ирана, из Кордове и Палерма. Сличне орлове налазимо и на појединим барељефима - на пр. из Старе Загоре (XI века?) и манастира Дафни.

Можемо тврдити да је Византија у доба Комнена (па и нешто раније) познавала двоглаве орлове као источњачки украс. Постали су украс одела царевог двора на којем се спомињу aetaria (одела с орловима) као ознака деспота, севастократора и других чинова. У томе својству

постају већ амблем царева двора. И словенски владари, чим улазе у круг византиске културе, радо се служе оделима с двоглавим орловима. У таквом оделу видимо великог кнеза Јарослава на фресци у Кијеву, сликаној око 1050. год. Немањин брат Мирољуб приказан је у оделу с лепим двоглавим орловима на фресци у Бијелом Пољу (сликаној око 1200. г.). У Милешеви постоји слабо очувана фреска која представља Стефана Првовенчаног са синовима Радославом и Владиславом. На Валтровићевој копији (начињеној око 1880. г. када је фреска била боље сачувана) виде се на црвеном оделу Стефана и Радослава бели орлови архаичног облика: две главе ничу на једном врату. Значајно је што се двоглави орлови налазе баш на оделима краља Стефана, севастократора и зета цара Алексија Анђела Комнена, и краља Радослава, сина Гркиње, ожењеног Аном Комненом Дукеном, ћерком епирског деспота и цара Теодора. Двоглави орлови у Милешеви лако се објашњавају комненовском традицијом.

Ипак, двоглави орао у ово време

На халјини кнеза Лазара
(Раваница)

није још византијски грб, у смислу тачно одређеног искључивог наследног знака. Византија и Србија XIII века нису још познавале грбове, него само променљиве и, понекад, случајне амблеме и украсе.

После краља Радослава доста дugo времена не видимо двоглаве орлове у Србији, вероватно јер су везе с Византијом олабавиле.

Обновљена Византија Палеолога почела је да се служи од краја XIII века новим амблемом који можемо сматрати за породични грб Палеолога - то је златан крст на црвеном пољу, са четири слова В која се тумаче и као огњила. Двоглави о

рао остаје у Византији као амблем другог реда, више везан за околину цареву него за самог цара; видимо га на оделима деспота, и других дворских чинова, али не на царевом оделу; само на јастуцима испод царевих ногу (suppedia) виде се понекад двоглави орлови.

Баш овакви орлови на јастуку испод ногу краља Милутина налазили су се на фресци у Старом Нагоричину из г. 1318. Сад се они више не виде, јер је фреска оштећена. На сличним јастуцима с орловима стоји и цар Душан с царицом у Леснову (г. 1347). Врло леп двоглави орао налази се на златном прстену Душанове мајке краљице Теодоре (+ 1322); нађен у њеном гробу у рушевинама манастира Св. Стефана у Бањској, сад је својина Музеја Кнеза Павла у Београду. Можемо претпоставити да се краљица служила у том случају српском традицијом Немањића; или могућа је и бугарска традиција: Дечаков деда, бугарски цар Ђурђе Тертер почeo је први да се служи двоглавим орлом на новцима као својим личним амблемом.

За време Душаново двоглави орао јавља се све чешће уз тог моћног владара. Врло је значајно што каталански географ слика г. 1339. српску заставу изнад Скопља - белу с црвеним двоглавим орлом. Двоглави орао из опека израђен је као украс великог шлема на тврдој кули у Серу зиданој од Душанова велможе Ореста око г. 1350. Врло лепи златни двоглави орлови красе црвена одела деспота Оливера и његове жене Марије на лесновским фрескама; слични орлови налазе се и на новцима деспота Оливера. И деспот Константин, Душанов нећак, насликан је на минијатури бугарског јеванђеља г. 1356. у лепом деспотском оделу - црвеном са златним орловима, док на оделу његова таста, бугарског цара Александра, нема орлова. Слична одела носе и деспот и деспотица на оштећеној фресци у охридској Св. Софији; њих су понекад држали за цара Душана с царицом, али је недавно г. Ђурђе Бошковић доказао да су ту насликаны Душанов шурак деспот Јован Комнен са женом.

Врло лепи двоглави орлови јављају се у задужбини краља Вукашина, у Марковом манастиру: на великом полијелеју с краљевим монограмом (два су комада сачувана у Музеју Кнеза Павла) и на плочи ис-

пред олтара - ту је двоглави орао између два лава.

Кнез Лазар насликан је у Раваници у црвеном оделу са златним двоглавим орловима; слично одело носи и кнегиња Милица на фресци у Љубостињи. На спољњем зиду хиландарске припрате видимо лепог орла из времена кнеза Лазара, као и на цркви у Крушевцу, његовој задужбини. Мали двоглави орлови налазе се и на дечанској полијелеју, дару кнегиње Милице из г. 1397.

Деспот Стефан Лазаревић слу-

На халјини деспотова Стевана
(Манасија)

жи се понекад двоглавим орлом на својим новцима; на његовом грбу (на печату) двоглави орао јавља се само као украс изнад шлема, не на штиту. На фресци у Манасији деспот носи слично одело као и његов отац кнез Лазар.

И деспоти Бранковићи служе се двоглавим орлом као украсом свог грба, док у штиту имају лава. Налазимо тог орла, као знак деспотског достојанства, и изнад породичних грбова Ђурђа II Бранковића (1492) и деспота Јована Бериславића (1505) и удовице Стевана Бериславића (1542).

Од времена Тврткова крунисања за „краља Србљем у Босни“ (1377) двоглави орао јавља се понекад и у Босну, да симболизира српско краљевство. Напр. на великом печату краља Стевана Остоје (1395) видимо десно породични грб Котроманића (косе пруге на штиту), а лево штит с двоглавим орлом који представља грб Немањића. Босна оног доба већ зна за породичне грбове, док се Србија служила орлом више као украсом и амблемом деспотског и кнежевског достојанства.

У XV веку двоглави орао постаје све више познат у областима византијске културе, где се напокон стварају покрајински и породични грбови. Као грб Трапезунтског царства јавља се златан двоглави орао на црвеном пољу; лепи двоглави орлови исклесани су у црквама Мистре, престоници морејских деспота. На печату Ђорђа Кастроја-Скендербега јавља се двоглави орао и изнад њега звезда; имамо податке да су се и породице Мусаки и Дукађини служиле у XV веку двоглавим орлом. На лепом златном печату Ивана Црнојевића (г. 1485) видимо двоглавог орла са две круне (као у Мистри).

На рељефној плочи у Бањи
код Прибоја

У исто доба двоглави орао постаје грб Римске (германске) царе-

вина - од времена цара Сигизмунда; а откад се г. 1472. руски велики кнез Јован III оженио ћерком последњег деспота морејског, узима и он двоглавог орла у свој грб, комбинујући га са Св. Ђорђем - старим грбом Москве.

У илирским хералдичким зборницима XVI века као грб Србије наводи се бели крст са четири огњила, али двоглави орао јавља се као грб владалачких породица: Немањића (бели на црвеном), Црнојевића (златан на црвеном) и Кастројића (црни на златном пољу). Ови су подаци засновани на тачној средњовековној традицији. ■

Александар Соловјев

Теологија иконе

ИКОНА ОБЗНАЊУЈЕ СЈЕДИЊЕЊЕ БОЖАНСКОГ И СТВОРЕНОГ СВЕТА

"Питање црквене уметности јесте питање вере. Нема изражайнијег сведочанства од иконе. Управо она носи сведочанство о васпостављеној пуноти Откривења, о јединству речи и лика, јављеном у Личности Исуса Христа. Управо она показује јединство вере, живота и стваралаштва, разједињених не само у западним вероисповестима (које су отпале од Цркве), него често и у самом Православљу." Имајући у виду значај, али и разјашњење које доноси ово тумачење Леонида Успенског, Каленић из две књиге (Сергије Булгаков, Икона и иконопоштовање, Београд 1998. и Леонид Успенски, Теологија иконе, манастир Хиландар 2000) преноси некилико пасуса који још више појашњавају сложена иконографска питања.

Иконоборци воле да се позивају на речи св. Григорија Богослова: „Неправично је затворити веру у боје, а не у срце, зато што се оно што је садржано у бојама лако брише, боје се лако сперу, дубину волим ја“. И исправно је да је спољашње тек иконопоклоњење кадро да води и сујеверју и не-приметном идолопоклонству. Не састоји се средишњи нерв личне религије човека у иконопоштовању, већ у поклоњењу Богу у духу и истини. У овом смислу иконопоштовање припада не центру, већ периферији богопоштовања - „вера је садржана не у бојама, већ у срцу“. Ипак се не може умањити ни значење периферије, која је не раздељиво повезана са центром, не сакатећи, не сиромашећи и некварећи само богопоштовање, које кроз ово, уместо духовно, постаје апстрактно. Сам човек је лик Лику и њему је својствена ли-

ковност проживљавања. Он је у овом смислу ликовно суштство, ἔφων εἰκονικόν, које не амо да ми-

сли и опажа ликовно, већ и ствара ликове. Ово стваралаштво јесте уметност, чији су путеви - созерцање, а делатна сила - лепота. Уметност је истовремено и вођење и облачење лепотом, смисаона лепота. Она је појава Софије, њено откривење. И она није ограничена само на створене ликове, она прониче и у свет божански, који је, мада и одвојен од тварног, из ничега створеног света, у својој божанској основи нераздвојен од њега. Свет је пун божанских ликова, и зато је изобразив у уметности. У овоме је основа и иконописања и иконопоштовања. У борби за икону радило се не о христолошком догмату и не о истини богопаплоћења (јер се и за докетизам, који ипак признаје известан лик јављања Христовог, може да допусти изображење тог јављања), већ о саликовности човека Богу, о откривењу Лику Божијег у лицу човека.

Другим речима, не о супротстављању, већ о сједињењу божанског и створеног света обзнајује икона. Она је сведочанство *софијсности* бића. Софија је Икона Бога у самом Богу, и свака наша икона јесте икона Иконе. Зато је доктмат иконопштовања суштествено софиолошки. ■

Сергије Булгаков,
Париз, 1930. године
Сергијевско црквено подворје

Православна Црква поседује не-процењиво богатство не само у области богослужења и светоота-ких дела, већ и унутар црквене уметности. Познато је да поштовање светих икона у Цркви заузима врло значајно место. Икона (тј. образ) је-сте нешто много више од обичне слике: она није само украс храма или илустрација Светога Писма. Она је нешто што му у потпуности одговара, тј. предмет који органски улази у богослужбени живот. Тиме се објашњава значај који Црква придаје православној икони, тј. не било каквом изображавању, већ са-мо специфичном образу који је сама уобличила у борби против паганизма и јереси, и који је, током иконо-борачког периода, платила крвљу многих мученика и исповедника.

У икони Црква не препознаје са-мо један вид православног учења, већ израз Православља у његовој целости. Стога изван Цркве и њено-га живота није могуће ни разумети, ни објаснити црквену уметност. Као свештени образ, икона је један од начина пројављивања црквеног Предања, напоредо са усменим и

писаним Предањем. Поштовање икона Спаситеља, Мајке Божије, анђела и светих јесте доктмат Хри-шћанске вере који је изложен на Седмом васељенском сабору. Он произилази из основног исповедања Цркве - из Очовечења Сина Божијег. Његова икона је сведочанство Његовог истинског, а не првидног Оваплоћења. Због тога се са правом иконе често називају „теологијом у бојама“. О томе нам Црква постоја-но напомиње у свом богослужењу. Смисао образа најбоље раскривају канони и стихире празника који су посвећени различитим иконама (на пример, икони Светог нерукотворе-ног образа, 16. августа), а нарочито служба Победе Православља. На тај начин је разумљиво да је изучавање садржаја и смисла иконе, као уосталом и Светог Писма, предмет теологије.

Православна Црква се увек бо-рила против посветовњачења пр-

квене уметности. Гласом својих са-бора, јерарха и верних у свету она је ту уметност штитила од утицаја ту-ђих елемената, својствених светово-ној уметности. Не треба заборавити да мисао у религиозној области није увек била на довољно богословској висини. Исто тако ни уметничко стварање није увек било на висини истинског иконописања. Због тога не треба сваку икону, ма како стара и лепа била, сматрати непогреши-вим ауторитетом. То још пре важи уколико је створена у доба опадања, какво је наше. Једна таква икона, наиме, може да одговара, али и да не одговара учењу Цркве, може да од-води у заблуду уместо да поучава. Другим речима, учење Цркве може да буде изневерено иконом, исто као и речју. Стога се Црква увек бо-рила за изворност уметности, а не за њену уметничку вредност, за истину - а не за лепоту. ■

Леонид Успенски

ХРИСТОЛОГИЈА ЈОВАНОВОГ ЕВАНЂЕЉА

(наставак)

СВЕТИ ЈОВАН ПРЕТЕЧА И ЊЕГОВО СВЕДОЧАНСТВО О ЛОГОСУ

Говорење о Светом Јовану Крститељу које овде долази по мало изненада, првенствено треба доводити у везу са оваплоћеним Богом Логосом (Јн 1,23) и мисијом коју је Јован (име Јован значи благодат Божија) имао да изврши, о чему је у Старозаветна времена говорио пророк Малахија (Мал 3,1).⁵⁸ Овде видимо да се предходних пет стихова не односе на оваплоћеног Логоса, односно на Христа и његову искупителjsку мисију на земљи.⁵⁹

О деланости Светога Јована, о смислу и последицама те делатности, говоре нам следеће речи: *Би човијек Јослан од Бога, по имену Јован* (Јн 1,6).⁶⁰

Глагол *εγενετο* - би (у Јн 1,3 преведен је са - постаде), употребљен је са намером да изрази суштинску разлику између Творца и творевине, Бога и човека. Тада глагол указује на Јованово порекло, људско рођење и његову појаву као историјске личности у одређеном тренутку. За Господа Исуса Христа - Бога Логоса, по том основу је и употребљен глагол *ην - бјеше* (Јн 1,1) који указује на његову вечношт али и оваплоћење у времену. Изразом *човек* за Светог Јована, та разлика се још више изражава. Христос је Бог (Јн 1,1) који постаје човек и остаје при том Бог - Богочовек, док је Јован човек (Јн 1,6), створено и ограничено биће. Али тада човек нијен обичан, јер је *йослан од Бога* (Јн 1,6). На том посланству темељи се и његово достојанство. Поготову, ако се има на уму да то посланство није уобичајено већ посебно - специјално (Јн 1,6; 1,8; упореди са Јн 1,33; 3,28). Свети Јован Претеча је послан да говори

као очевидац, он је видео и чуо (Јн 1,32-34) и његово казивање је самим тим истинито. Смисао тог говорења био је да припадници изабраног народа Божијег прихватају Месију о коме је Стари Завет говорио и коме су се сви праведници Старог Завета надали. То видимо у следећим стиховима: *Овај дође за свједочанство, да свједочи о свјетлости, да сви вјерују кроз њега.* (Јн 1,7).

У првом делу овог стиха еванђелист нам саопштава величину и важност личности Светог Јована Претече. Та величина и важност огледају се у његовом пророчком и апостолском посланству које је имало за задатак да проповеда и припрема пут за долазак оваплоћеног Бога Логоса. Затим, да посведочи да је Исус Христос тада оваплоћени Бог Логос - Богочовек (Јн 1,34). И на крају, да припреми човечанство да прихвата Господа Исуса Христа (Јн 1,7) јер је Јован био човек који *ријечи Божије говори* (Јн 1,32; 1,34; 3,34 Јн 10,41).⁶¹ Очигледно, и овде се *светлост* поистовећује са Богочовечанском личношћу Господа Исуса Христа - оваплоћеног Бога Логоса. Задатак Јована Претече, по речи апостола Јована је, да сведочи о светлости (Богу Логосу), да би сви веровали кроз њега (Јн 1,7). Веровати за еванђелисту Јована значи прихватити Исуса Христа као Сина Божијег, оваплоћеног Бога, Спаситеља и Обожитеља света (Јн 4,39-42). То је човеку надсушно потребно, јер Христос и долази да би ми имали живот верујући у његово име (Јн 20,31).

Величина Јована Крститеља толико је силно утицала на његове ученике и савременике да они нису знали шта треба да мисле о њему (Јн 1,19; 1,21-22) поготову када се имају на уму старозаветна проро-

штва (5Мој 18,15; 18,18-19) или и новозаветна сведочанства (Дел. ап 3,22; 7,37). То потврђују и речи самог еванђелиста Јована (Јн 1,20; 13,25). Одговор који су добили да је Он *глас ватијућег у пустини* (Јн 1,23 уп. Ис 40,3), није их задовољио. Због тога постављају ново питање: Зашто онда крштаваш кад ниси ни Христос ни Илија ни пророк (Јн 1,25) и добијају нови одговор (Јн 1,26-27) који представља прво Јованово сведочанство о Господу Исусу Христу (иначе постоје још два главна сведочења Претечина о Господу Исусу Христу: Јн 1,29-34; Јн 1,35-43). Управо у овим сведочењима свети Јован истиче свој подређен положај у односу на Месију. Имајући све то у виду, апостол Јован говори за Претечу: *Он не бјеше свјетлост, нега да свједочи о свјетлости* (Јн 1,8). Везником *нега* (да свједочи за свјетлост) еванђелист је изразио суштинску разлику између *светиљке* (Јн 5,35) и *испиније свјетлости* (Јн 1,9) или (Јн 3,27-34).

Објавивши ко није светлост, еванђелист нам отвара ко јесте светлост и по чему се она (та свјетлост) разликује од Јована Претече. Зато еванђелист каже: *Бјеше свјетлост истинија која обасјава свакога човијека који долази на свијет* (Јн 1,9). Овај стих, боље рећи глагол *Ну - бјеше*, говори (односи се) на Бога Логоса - *светлост истинија* који постоји од вечношти. Изразом *светлост истинија* еванђелист је хтео да нам саопшти да је једино Логос по природи самоистина, самосветлост, самобитан, саможивот (Јн 17,3). Затим, да је Логос извор нетварне светлости и Онај који осењује Својом Божанском светлошћу.⁶² Сам Христос мало даље каже за себе: *Ја сам свјетлост свјету* (Јн 8,12;

9,5), чиме нам ово казивање бивајош јасније будући да је акценат у овом стиху на речима *Ja сам*, што више него јасно говори о томе да је *свјетлосӣ* Ипостасна односно да је *свјетлосӢ* Бог Логос.⁶³

Посебна карактеристика овог стиха је да се он не бави неким дефинисањем Бога. Кратко нам се саопштава ко је *свјетлосӢ* истиинита и потом акценат ставља на сотирологији, казујући да та *свјетлосӢ* обасјава сваког човека, који долази на свијет. Веома је битно нагласити речи сваког човека дакле без обзира на племе и народ. Светлост обасјава сваког човека, сваког времена, указујући сваком исту част. То потврђује Христос када каже: *Ja у свјети дођох као свјетлосӢ да свако ко вјерује у мене не осијане у шами* (Јн 12,46).⁶⁴ Светлост света се не даје на меру, већ трајно и свеукупно осветљава човеков живот и самог човека (Јн 8,12). То осветљавање није једнострano, јер и човеков ум се погружава у Божанску свјетлост и постаје сличан Божијој слави, уму Божијем и постаје нераздељив од њега.⁶⁵ Или како је говорио отац Јустин Поповић, сваки је човек Христоносац, односно светлоносац и у томе је вечна вредност и величанство сваког човека.⁶⁶

Говорећи о раду Светог Јована Крститеља, еванђелист Јован нам саопштава и каква је била реакција оних којима је Светлост истинита дошла. Ту реакцију еванђелист слика следећим речима: *У свијету бјеше, и свијет кроз њега постаде, и свијет ӯа не позна* (Јн 1,10).

За теологију у целини, а посебно христологију апостола Јована која нас првенствено занима, израз *свјет* има врло велику улогу. У овом стиху, као ни у целом Еванђељу, ова реч није употребљена у оном значењу које она има у класичном грчком језику.⁶⁷ Дакле, космос код Јована није божанска хармонија, већ космос означава читаву васељену са њеним створењима (Јн 17,5; 17,24)⁶⁸, а у преносном смислу означава човечанство у његовом грешном стању (Јн 3,16; 6,33; 17,9).⁶⁹ Дакле, грешни људски род који одбације љубав Божију и покушава да живи без Бога Творца, Промислитеља и Искупитеља. То је свет који код Јована не означава ништа негативно, али је и то свет који по истом Јовану у злу лежи (1Јн 5,19); свет који је под влашћу кнеза овога света (Јн 12,31; 14,30; 16,11); свет који га не позна (Јн 1,10).

У десетом стиху израз космос употребљава се три пута и сва три пута је везан за Бога Логоса - Исуса Христа. Овде разликујемо Логосово присуство у свету пре и после оваплоћења. Израз у *свјету бјеше*, односи се на присуство Бога Логоса у творевини пре оваплоћења и то на присуство као Творца и Промислитеља. Другим речима, овај израз означава да је Бог све испуњавао Својом пуноћом.⁷⁰ Израз *свјет кроз њега постаде*, сведочанство је Логосовог предвечног постојања као Јединородног Сина Бога Оца. У том

смислу можемо рећи да је свет *космос - украс*, јер је од Творца Логоса укraшен Његовом присутношћу и промислом. Дакле, од Логоса је свет примио своје постојање, биће и смишљао. Треће помињање речи космос носи са собом још једно значење. Еванђелист каже: *свјет (космос) ӯа не позна*. Овде *свјет* означава пали и огреховљени људски род. Под тим изразом подразумевају се не само Јевреји, већ и други народи (јер су и људи а не само творевина постали од Бога), који нису препознали и признали Исуса Христа за Сина Бога.

жијег већ су отпали од њега (Јн 17,23; 17,25; 14,31). Али не сви људи, јер еванђелист не каже: *нико га није познао* већ каже: *свјети га не позна,* дакле један део људи Га није познао и прихватио што потврђује (Јн 1,12).⁷¹ Не познавши Логоса, свет није познао ни Оца (Јн 8,55; 7,28; 15,21; 16,3; 17,25), ни Духа Светога (Јн 14,7; 15,26; 16,33), јер су људи за-волели више таму него светлост (Јн 3,19). О каквом непознавању се ради, бива још јасније ако имамо на уму семитско значење ове речи. *Познани* код семита значи, имати лични однос са оним кога познајемо а не имати скуп неких информација о томе кога познајемо. Отуда, за Јована, познати значи готово исто што и веровати (Јн 11,42; 17,3).

Настављајући сведочње и мисао из предходног стиха, али без пона-

вљања еванђелист каже: *Својима дође, и своји га не примиши* (Јн 1,11). На шта је Јован мислио када каже: *својима дође*, постоји више мишљења. Она се могу свести на два основна:

а) *своји* су: Израиљски народ и то првенствено Јевреји у расејању;

б) *своји* су: многобожци;

Најлакше је определити се за једну од ове два поставке. Али најближе је истини сматрати да се израз *своји* (*τα ιδια*) односи и на Јевреје и на многобожце, односно сва бића, сву творевину овога света и људе са њима, јер би у противном еванђелист рекао да је Логос дошао *само људима*.⁷² Тај став темељимо на чињеници да је човек икона Бога Логоса и то сваки човек као и на учењу о логосима ствари које се на-

лазе у Богу Логосу. Овај став своју потврду налази у Еванђељу по Јовану, где еванђелист не прави више разлику између Јеврејина и многобожца, већ једину разлику чини између оних који су поверили, познали и прихватили оваплоћеног Логоса и оних који то нису учинили.⁷³ То потврђује и претходни стих, где смо рекли да је Логос истината светлост која обасјава *сваког* човека који долази на свет па тако и своји јесу сви људи без обзира на нацију и порекло и који нису прихватили Господа Исуса Христа. Овакво тумачење потврђује и еванђелист Јован када каже: *А ово не рече сам од себе, него будући првосвещеник оне године прогреће да ће Исус умријети за народ; И не само за народ, него и да расијану дјецу Божију сабере у једно* (Јн 11,51-52). Тако нам еванђелист Јован открива велику истину, да је Бог Логос узео на себе истиниту, реалну и потпуnu људску природу и да његова крсна жртва има васељенски карактер, што ће рећи принесена је за васцели људски род (Јн 17,20-21) и за целокупну творевину (Јн 1,29; 1,49; 4,42; 12,13).⁷⁴ Глагол *дође* означава да је оваплоћење Логоса потпуно реалан историјски догађај. Овај израз означава и слободно реално откривење Бога у људском обличју, или другачије казано реч је о Богочовечанској Откровењу. Циљ тог откривења је спасење васцелог света и човека (Јн 6,40), због чега еванђелист каже: *А онима који га примиши да-де власи да буду чеда Божија, они-ма који вјерују у име његово* (Јн 1,12). Логос односно Месија који долази свим људима. Израз *онима који = огој* (примиши Месију) употребљен је у множини, јер је спасење ствар заједнице. Човек је саборно биће, члан тела Христовог - Цркве.⁷⁵ То даље значи, да се овај израз односи на све људе, на сваког човека понаособ који је поверио, примио и прихватио оваплоћеног Бога Логоса - Месију. То потврђује глагол: *ελαθον* који значи *прихватиши* (конкретну личност), у овом случају Личност Месије (Јн 5,43). Прихватити Христа не значи само прихватити Његово учење, већ прихватити самога Месију, јер он спасава првенствено својом личношћу, па потом и учењем. Кроз Богочовека се људима даје Божански живот те они постају синови Божији по благодати у чему и јесте спасење. Како еванђелист каже, они примају *власи* (*χουσιαν*). Иако овај појам има ви-

ше значења, овде означава управо власт, моћ, и то не у неком апстрактном смислу, већ у смислу посебног права и способности које ти људи задобијају⁷⁶. У конкретном смислу, та власт се огледа у томе што они који примише Логоса постају деца Божија, јер имају један нов однос према Богу, једну нову заједницу са Њим. То потврђује и израз: γενεσθα - да йосийану, јер је овде реч о промени стања и квалитета живота. Вредност човекова није у томе какав је, већ какав ће бити, при чему се мисли на његово стално непрестано узрастање до мере савршенства (Јн 17,23). Тако, онај који је прихватио Господа (који је крштен) није и не може бити пасиван, већ искључиво активан Божији сарадник. Човек је сарадник, а то значи да је усиновљење првенствено дар Божији. То изражава и у тексту употребљени глагол: εδωκεν - даде (власт да буду деца Божија). То значи да Бог даје дар Благодати, да тај дар не долази насиљно, тај дар нам нико не може одузети осим онога ко нам је тај дар дао. А тај дар нам може бити одузет ако не живимо хришћанским, црквеним животом. Хришћански живот опет се састоји од искоришћавања свих датих могућности које човека воде у вечни живот - заједницу са Богом. Ово место можемо и морамо сагледавати и у ширем контексту од поменутог стиха. Да би људи постали деца Божија потребно је и још нешто: на самом почетку рођење одозго (Јн 3,3) рођење водом и духом (Јн 3,5-6) рођење од Духа (Јн 2,29; 3,9; 4,7; 5,4; 5,8). Ново рођење значи да се смртни људи сједињују са бесмртним, оваплоћеним Богом Логосом. Човек кроз крштење треба да замени стари биолошки живот новим облагодаћеним животом. Крштење је почетак једног новог начина постојања. Постојања не више на основу непремости вих закона природе, већ на основу односа са Богом. И то односа онаквог какав има Христос као Син Божији са Оцем, дакле заснованог на слободи и љубави. Произилази да два дугађаја играју кључну улогу у нашем спасењу. Први је оваплоћење Бога Логоса а други рођење одозго (крштење). Захваљујући оваплоћењу Бога Логоса човеку се пружа могућност за рођење одозго - усиновљење кроз крштење и на том основу ми и темељимо наду на вечни живот (Јн 11,25-26; 3,36; 6,47). Теологија божанског дара усиновљења, као последица Логосовог ова-

плоћења и онога што је он својим оваплоћењем донео, једна је од најважнијих тема које се обраћају у Еванђељу по Јовану. Посебно је интересантно протумачити други део дванаестог стиха. Ту стоји да ће деца Божија постати они који верују у име Његово. Шта заправо значи веровати у име Његово?

Под утицајем Старог Завета, еванђелист Јован је придавао велики значај имену. Наиме, у Старом Завету код Јевреја, име (schem) је изражавало суштину ствари и одређивало је улогу једног бића у свету као носиоца конкретног имена (1Мој 3-10). Име је тако обухватало целокупну човекову личност са свим њеним особинама (Пс 137,2).⁷⁷

Бити без имена, у Старом Завету значи бити беззначајан, празан, безсадржајан, ништаван (Јов 30,8). Управо под таквим утицајем, код еванђелисте Јована име изражава природу оваплоћеног Бога Логоса, Његово Богочовештво. Бог Отац своје име даје Исусу Христу које Он објављује људима (Јн 17,6). Христос се моли своме Оцу да Он прослави Име Своје (Јн 12,28).⁷⁸

Веровати у име Његово, значи свим својим бићем веровати у оваплоћење Бога Логоса, веровати у Њега као Сина Божијег (Јн 5,13; 20,31).⁷⁹ Затим веровати у његов дојазак као Месије и поверовати у Њега као Богочовека којег шаље Бог Отац и Онога који доноси истину.

нито Богопознање и спасење (Јн 5,38; 12,44; 14,10). И као круна свега прихватити Христа до те мере, да можемо са апостолом Павлом да западимо, да не живимо више ми, него Христос живи у нама (Гал 2,20), а то значи постати син Божији по благодати.

Деца Божија постајемо кроз крштење, али пре крштења морамо исповедити веру у Богочовечанску Личност Исуса Христа, веру да је име Син Божији име које изражава стварну Ипостас Бога Логоса. То је битно због тога, што је Ипостас та која усновљава а не природа. Усновљење јесте уствари заједнички начин постојања човека са Богом у Исусу Христу.⁸⁰

Не треба сметнути с ума да ове речи нису само сећање на нешто што се некада давно забило. Ове речи су увек актуелне. Они који пријемају Христа, данас су хришћани, нови Израил. Крштењем и благодаћу Светога Духа, ми постајемо саобразни лицу Сина Божијег. Домстрој спасења започео у оваплоћеном Богу Логосу, означава у исто време и спасење творевине посредством њеног преобрађења у Христу и Телу Његовом - Цркви.⁸¹ Та власт, да они који су поверовали буду названи децом Божијом, подразумева да није у питању нешто више од уобичајеног исповедања: *Ja верујем*. Шта је то више, говори нам еванђелист саопштавајући при том да су деца Божија постали они: *Који се не родиши од крви, ни од жеље тјелесне, ни од жеље мужевљеве, него од Бога* (Јн 1,13)⁸²

Овим стихом заправо еванђелист Јован настоји да још јасније и опширније објасни шта то заправо значи бити *дeћe Божијe*.

Изразом *Који се не родиши од крви*, еванђелист је желео да каже да се то односи на оне који нису рођени као потомци Аврамови, јер су се они (Јевреји) гордили, сматрајући да имају континуитет живота, да имају повластице, да су блиски Богу, да су само они у заједници са Њим (Јн 8,33-34). Наша тврђња да је еванђелист баш овако мислио, темељи се на Библијском веровању, да је крв извор живота и узрочник продужавања људске врсте преко акта рођења (З Мој 17,11; 5 Мој 12,23; Прем 7,2; Мт 16,7; Дел. ап 17,26). Сваки народ, па и јеврејски, заснива свој живот на *крви* и по тој *крвној вези* Јевреји се надају обећању датом Авраму (1Мој 17,1-16) ко-

ОВАПЛОЋЕЊЕ СИНА БОЖИЈЕГ И ПОСЛЕДИЦЕ ПО СВЕТ И ЧОВЕКА

Како се све што сачињава тајну спасења своди на живот Христов у телу, то се тајна Богооваплоћења поклапа са тајном спасења. Сједињење човечанске природе са Божанском у Личности Господа Исуса Христа, првенствено је спасење човечанске природе (Јн 4,42; 12,47), а затим и остварење плана Божијег о вечном постојању света и човека. Без Христа творевина, а тиме и човек као круна целокупне творевине, налазе се на путу пролазности и смрти јер су створени из небића, дакле немају живот у себи. Са Христом, и свет и човек, налазе свој смисао и свој вечни живот, јер се у њему сједињује творац са творевином, Бог са човеком. То је такозвана кеноза Сина Божијег - испражњење славе Божије коју је имао пре оваплоћења. Прожимање својства двеју природе и обожење човечанске природе, две су основне последице кенозе Божије, односно оваплоћења Сина Божијег⁸⁴. Управо о томе говори еванђелист Јован када каже: *И Лoгoс йoсийадe тијело и настани се међу нама, и видјесмо славу његову, славу као Јединороднога од Оца, йун благодати и исишине* (Јн 1,14).

Овај стих Пролога свакако је центар Јовановог Еванђеља, Јованове христологије и целокупне Јованове теологије. Све што предходи и све што последује овом стиху јесте само карактеризација Божанске Ипостаси Бога Логоса. Због тога је

овај стих одувек био предмет интересовања, поготову ако се има на уму да је тело (као и свет уопште) сматрано неспојивим са божанством (Ис 40,6; Јн 6,63).

На почетку стиха Јован каже: *Лογος ποσταδε τηλο*. Шта то значи и на кога он то мисли?

Логос о коме овде говори Јован је исти онај Логос о коме је Јован говорио на почетку Пролога (Јн 1,1), дакле то је Син Божији, Друго Лице Свете Тројице - Бог Син. Овај израз да Логос постаде тело значи да личност прима природу а не обрнуто. Глагол *ποσταδε* (употребљен у аористу) првенствено изражава реалност, стварност и истинитост неког догађаја и никада не изражава неку привидност или лажност. Затим изражава истину, да се једна личност или ствар мења и долази у смислу настајања у једно ново стање, односно постаје нешто ново и друго, што претходно није било и што се по први пут реално и историјски догађа (Јн 8,33; 9,14; 9,29; 15,8).⁸⁵ Или како то каже Евтимије Зигавин: *ποτο значи да оно иππο Βογ Λογος беше ποτο и οσταδε а оно иππο не беше ποτο узе на себе.*⁸⁶ Односно, како је говорио Свети Кирило Александријски: *Λογος, који је Βογ, ποσταδε човек не πρεσταβιши биши Βογом, нεχο заувек οσταιјући у оном ипπο беше.*⁸⁷ Најкраће речено, овим глаголом Јован је рекао да се Логос - Син Божији реално и истинито оваплотио.⁸⁸

Ако погледамо шта значи реч: *σαρκ*, видећемо да се управо мисли на оваплоћење-отеловљење. Наиме, реч *σαρκ* је кључни појам за разумевање не само овог стиха, већ и целог Еванђеља.

Док је у старој Грчкој овај појам означавао тело (буквално месо), телесну природу, у Светом Писму реч *σαρκ* када се односи на човека, првенствено значи живу материју, односно целокупно људско тело са душом (Јн 12,27; 10,11; 15,17; 17,2). Другачије речено, човека као створење Божије (1Мој 2,24; 9,15; 2 Мој 30,32; Пс 19,9). Поред овог централног значења овај израз означава и седиште греха код човека (Рм 9,3; 1Кор 10,18; Гал 4,23)⁸⁹.

Апостол и еванђелист Јован овај израз употребљавају у првом смислу (имајући на уму старозаветне изразе: *basar i scheer*), дакле са значењем читавог човека.⁹⁰ Да под изразом тело апостол Јован подразумева човека и то читавог човека, види-

мо када Јован каже: *свако тјело* (Јн 17,2) а притом мисли на сваког човека. Дакле овим речима еванђелист Јован нас благовести да је Логос - Син Божији постао човек што Јован потврђује на много места у Еванђељу (Јн 4,29; 7,46; 8,40; 9,11; 10,34; 11,47), називајући Логоса - Исуса Христа Човеком у смислу Сина Божијег који се истински оваплотио - постао човек. Али ако погледамо шта каже еванђелист, видећемо да у четрнаестом стиху стоји: *ποσταδε τηλο а не ποσταδε човијек*. Зашто Јован није рекао човек већ *τηλο*? Зато што је израз тело

дана на појединачан начин. Како би иначе била виђена, и то путем који јој омогућава да буде видљива и описива, који јој омогућава да једе и да пије.⁹³ Човечанска природа Исуса Христа није постојала сама по себи пре оваплоћења Христовог јер су штина никада не постоји гола без ипостаси. Већ је Бог Логос кроз Којег је све њу створио у утроби Ђеве Марије и приликом безгрешног зачећа с њом се сјединио или боље речено тело Бога Логоса добило је у Ипостаси Сина своју ипостас односно примљено је у Ипостас Бога Логоса.⁹⁴ Дакле Јован нам открива

много погоднији да објави истину да је Бог Логос примио реалну потпуnu људску природу истоветну нашој (Јн 1,4; 3,15; 10,10; 14,6) и у свemu подобној нашој, осим у греху⁹¹. Да је употребио израз човек то би звучало да се Логос уселио у једног конкретног човека и да се оваплоћење тиче тог једног човека али не и нас - што је далеко од истине. Христос није присвојио једног појединца међу људима, већ саму целину, свеукупност природе. То не значи ни да је Христос примио општу човечанску природу а не властиту иако Христос уједињује своје човечанство а не само једнину људског рода.⁹² Али исто тако ова свепотпуна природа мора бити сагле-

да није прво постојао човек који је постао Бог већ је прво постојао Бог, који је касније постао човек. Изразом *τηλο* Јован подразумева још и да је тјело од земље (Јн 3,31; 1Мој 3,19), или од овога свијета (Јн 8,23), што значи да се спасење не односи само на човека већ и на васцељи тварни свет.⁹⁵ Уосталом, Бог Логос стално Промишља о овом свету и присутан је у свету и пре оваплоћења али на другачији начин (Јн 1,10). Оваплоћењем Логоса дошло је до најтешњег јединства Божанског и човечanskог, вечног и временог, нетварног и тварног, земаљског и небеског, односно до прожимања својства двеју природе (communicatio idiomatum или περιηρεζа).

Степен и природу тог јединства сагледавамо у Јеванђељу кроз места у којима видимо да Христос има мајку и рођаке (Јн 2,12), потиче из Назарета (Јн 1,45; 6,42; 7,41), гладан је (Јн 4,37; 4,7; 4,31), подноси жеђ (Јн 4,7; 4,13), уморан је (Јн 4,6), плаче (Јн 11,35), спава (Лк 8,23), страда (Јн 19,16-18) али и да је Бог (Јн 8,58; 3,12-13; 14,6; 8,14; 20,31), да чини чу-

да (Јн 5, 5-9) и вакрсава (Јн 20,1-18). Све то Христос чини у исто време и као Бог и као човек. Како је Личност носилац сједињења двеју природе и то Личност Бога Сина - Логоса, то не долази до мешања и губљења једне природе у другој (слабије у јачој), већ долази до њиховог пројимања и општења својстава двеју природе⁹⁶ при чему и даље Бог Ло-

гос остаје Бог без икакве измене и промене, а такође и човечанска природа коју је узео на себе Бог Логос није се помешала са Божанском природом, већ је задржала свој потпуни идентитет.⁹⁷

(наставиће се)

Рајко Стефановић, Ђакон

НАПОМЕНЕ

- 58 А.П. Лопухин, *Толковая Библия (Еванђелие оића Јоанна)*, том IX, Петербургъ, 1904-1913, стр. 314.
- 59 Др. Давид Браун, *Коменијари к Јеванђељима*, Нови Сад 1903, стр. 175.
- 60 По мишљењу једне групе научника (*Buttmann, Hanchen, Schnackenburg, Demke, Richter, Kasemann*), овај као и још неколико стихова (12,13,14,17,18) или (сви од 14 до 18) (Boismard), јесу уметци и не припадају изворнику. Описаност да овакво тумачење доведе под знак питања личност Јована Претече, а потом и значај оваплоћења, разлог је што га ми одбацујемо. О овоме више види: Др Мирко Томасовић, *Бог Логос*, Београд 2000, стр. 205-207, 224, 255, 262.
- 61 *Творениј Свјетао оића нашеђо Јоанна Златоусија*, С. Петербургъ 1902, томъ VIII, кн. 1 стр. 52.
- 62 А.П. Лопухин, *Толковая Библия (Еванђелие оића Јоанна)*, том IX, Петербургъ, 1904-1913, стр. 315.
- 63 Др Давид Браун, *Коменијари к Јеванђељима*, Нови Сад 1903, стр. 175.
- 64 *Творениј Свјетао оића нашеђо Јоанна Златоусија*, С. Петербургъ 1902, томъ VIII, кн. 1 стр. 54.
- 65 Архиепископ Василије, *Прејодобни Симеон Нови Богослов*, Београд 1988, стр. 123-125.
- 66 Отац Јустин Поповић, *Тумачење Светог Еванђеља по Јовану*, Београд 1989, стр. 15.
- 67 У класичном грчком језику реч: *κοσμος* (значи: уређење, ред, распоред, поредак, лепота, украс итд. Види: *Stjepan Senc, Grčkohrvatski rječnik*, Zagreb 1910, стр. 532).
- 68 Радомир Поповић, *Грчко-српски речник Новог Завета*, Врњачка Бања 1994, стр. 109.
- 69 Н. Глубоковский, *Бољ Слово*, София 1929, стр. 137.
- 70 Др Мирко Томасовић, *Бог Логос*, Београд 2000, стр. 226.
- 71 Др Давид Браун, *Коменијари к Јеванђељима*, Нови Сад 1903, стр. 175.
- 72 Отац Јустин Поповић, *Тумачење Светог Еванђеља по Јовану*, Београд 1989, стр. 16.
- 73 Др Мирко Томасовић, *Бог Логос*, Београд 2000, стр. 232.
- 74 Отац Јустин Поповић, *Тумачење Светог Еванђеља по Јовану*, Београд 1989, стр. 16.
- 75 Јован Зизијулас, *Од маске до Личности*, Богословље, XXVIII (1985), св. 1-2, стр. 40.
- 76 А.П. Лопухин, *Толковая Библия (Еванђелие оића Јоанна)*, том IX, Петербургъ, 1904-1913, стр. 316.
- 77 Н. Глубоковский, *Бољ Слово*, София 1929, стр. 140.
- 78 Хришћани се крштавају у Име Божије, Литургија почиње Именом Божијим и врши се у Име Божије.
- 79 Др Давид Браун, *Коменијари к Јеванђељима*, Нови Сад 1903, стр. 176.
- 80 Др Мирко Томасовић, *Бог Логос*, Београд 2000, стр. 252.
- 81 Лев Лебедев, *Духовно преображење створеној у православном богослужењу*, Гласник СПЦ, бр. 3 (1984), стр. 57-58.
- 82 Од стране неправославних тумача овај стих се чита у једнини: *који се не роди од крви, нити од жеље телесне, нити од жеље мужевљеве, нито од Бога*. Па на основу таквог тумачења они тврде да се овде говори о безсеменом рођењу - оваплоћењу Бога Логоса. О аргументима неправославних тумача и о аргументима православних којима се ова тврђња оспорава види: Др Мирко Томасовић, *Бог Логос*, Београд 2000, стр. 255-257.
- 83 Др Давид Браун, *Коменијари к Јеванђељима*, Нови Сад 1903, стр. 176.
- 84 Станилоје Димитрије, *Православна дохматика II*, Београд 1993, стр. 45.
- 85 Н. Глубоковский, *Бољ Слово*, София 1929., стр. 143.
- 86 Наведено по: Др Мирко Томасовић, *Бог Логос*, Београд 2000, стр. 267.
- 87 Наведено по : Др Емилијан Чарнић, *Еванђеље по Јовану*, Крагујевац 1986, стр. 13.
- 88 Др Саво Ђукановић, *Реч Божија*, Богословље XV (1940) св. 3 - 4, стр. 249.
- 89 Н. Глубоковский, *Бољ Слово*, София, 1929, стр. 143.
- 90 Др Мирко Томасовић, *Бог Логос*, Београд 2000, стр. 267.
- 91 Др Давид Браун, *Коменијари к Јеванђељима*, Нови Сад 1903, стр. 176.
- 92 Др Мирко Томасовић, *Бог Логос*, Београд 2000, стр. 303.
- 93 Исто, стр. 304.
- 94 Свети Јован Дамаскин, *Тачно изложење православне вере*, Никшић 1997, стр. 103.
- 95 Др Мирко Томасовић, *Бог Логос*, Београд 2000, стр. 267.
- 96 Иако ми говоримо да се пројимају две природе у Једној Ипостаси Сина Божијег ипак треба нагласити да пројимање долази од Божанске природе јер она прониче и пројима све како хоће а њу ништа не прониче и не пројима. Више о овоме види: Свети Јован Дамаскин, *Тачно изложење православне вере*, Никшић 1997, стр. 107-112.
- 97 Џон Мајендорф, *Византијско богословље*, Крагујевац 1989, стр. 54.

Година: XXIV

Број: 2-3 (141/2), 2002

Издавач:

Српска православна епархија
шумадијска

Излази:

шест пута годишње

Уређује:

Одбор

Главни и одговорни уредник:

Драгослав Степковић,
protoјереј ставрофор

Заменик главног уредника:

Негослав Јованчевић

Уредништво и администрацијација:

„Каленић“, 34000 Крагујевац,
Крагујевачког октобра 67

Телефон:

(034) 302-642, 371-150

Каленић

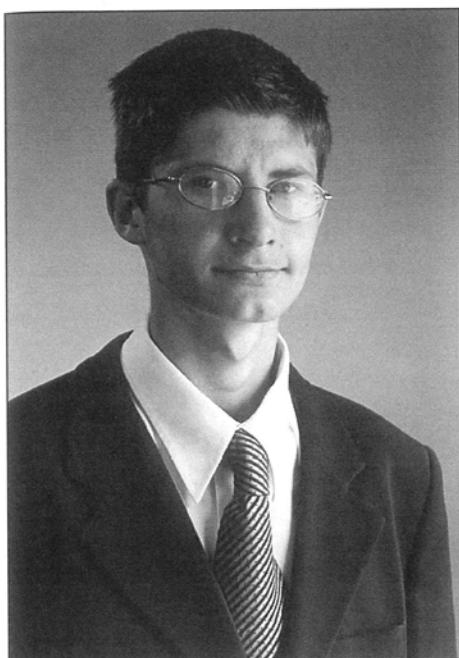
E-mail:
gci.kg@eunet.yu

Тираж:
3700 примерака

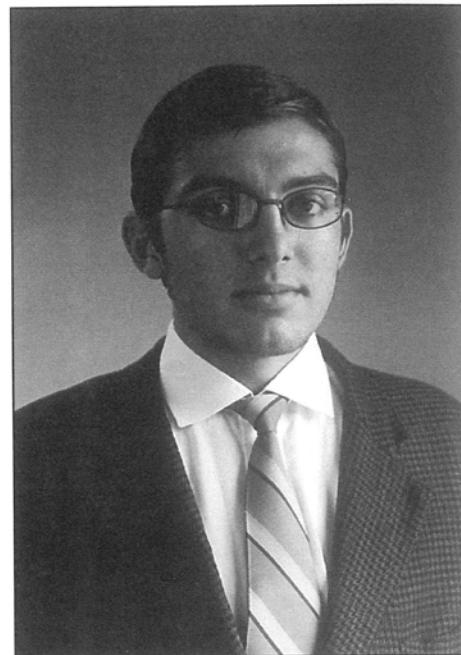
Припрема и штампа:
Графички центар Интерагент,
Крагујевац

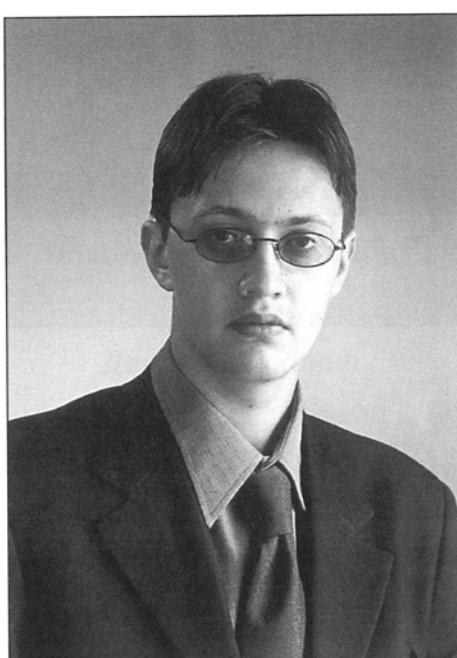
Прво коло матураната Богословије Св. Јована Златоустог у Крагујевцу, јун 2002. године - генерација уписана школске 1997/98. године

Радован Газдић

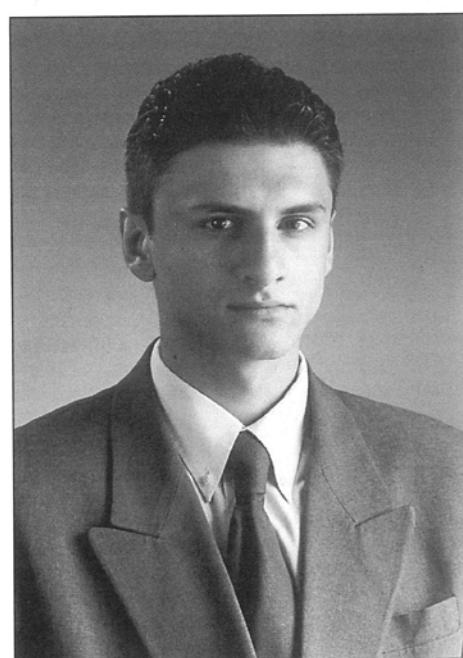
Марко Денић

Душан Ердељ

Далибор Зарић

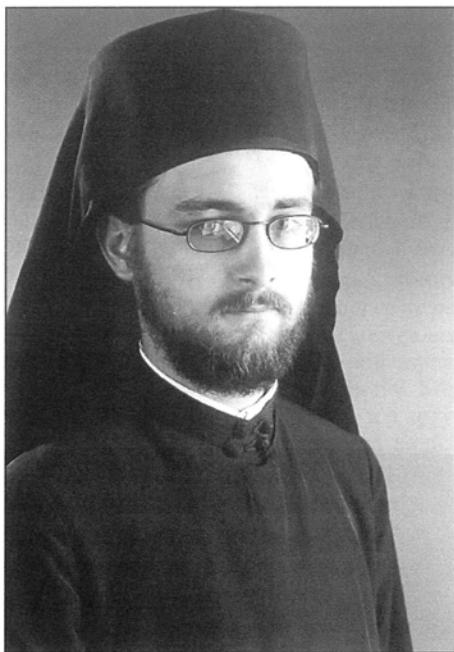

Небојша Јаковљевић

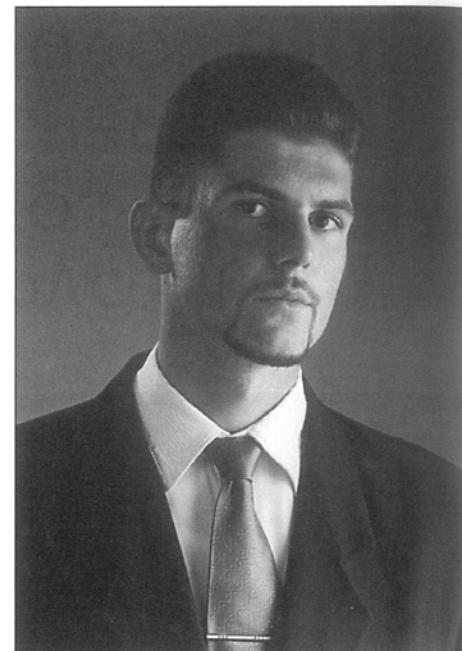

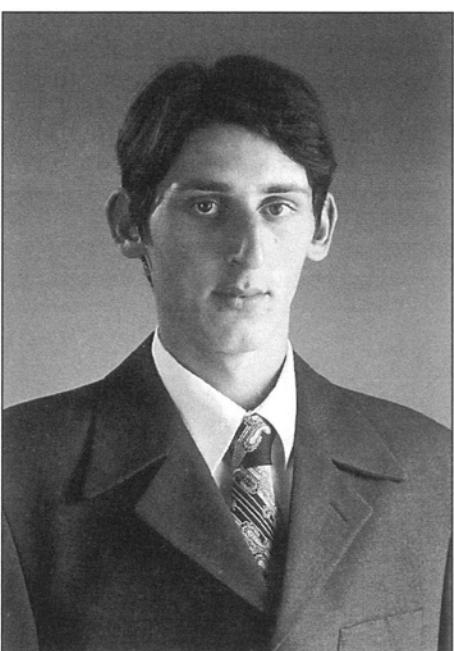
Јован Мајсторовић

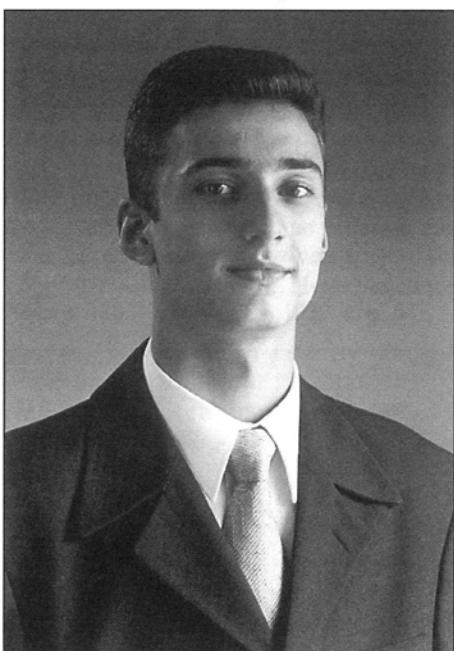
Јеромонах Јован (Мачић)

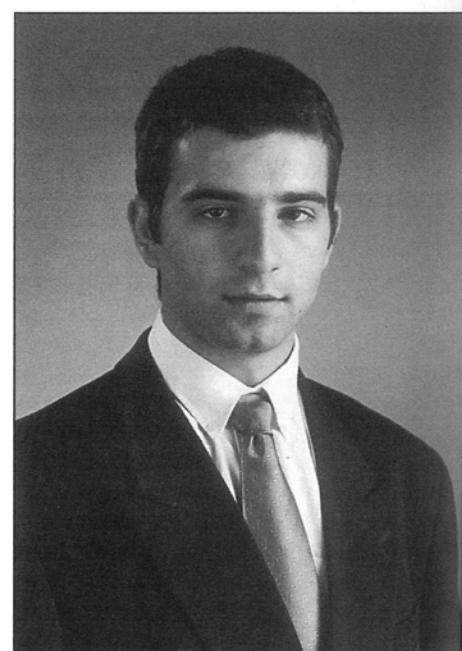
Иван Николић

Марко Милуновић

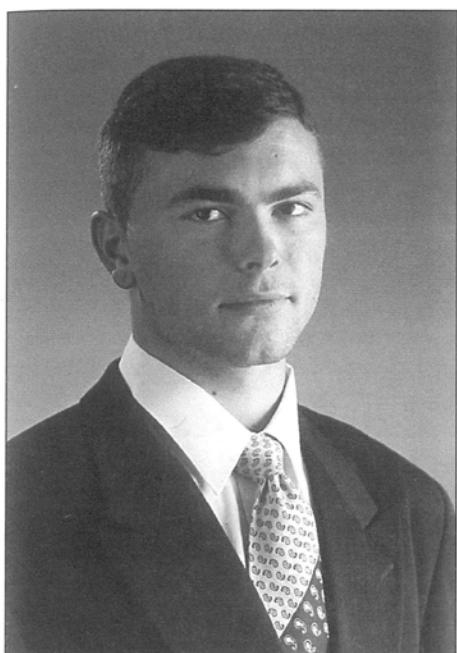
Бранислав Ђубинковић

Никола Урошевић

Прво коло матураната Богословије Св. Јована Златоустог у Крагујевцу, јун 2002. године - нови програм, генерација уписана школске 1998/99. године

Миљан Анчић

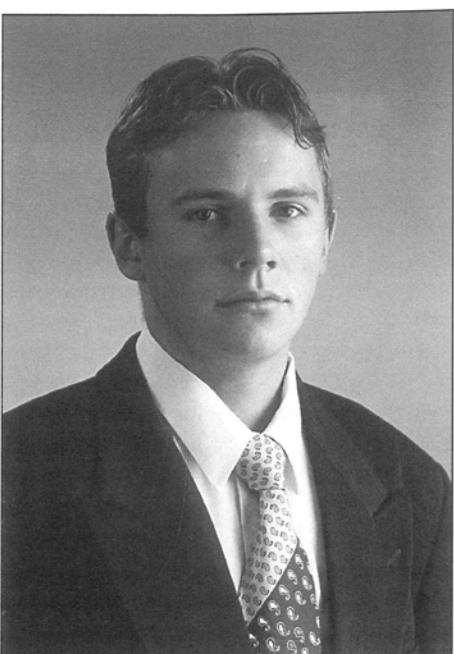
Đарко Бошковић

Никола Баловић

Бобан Гајић

Душко Ђурић

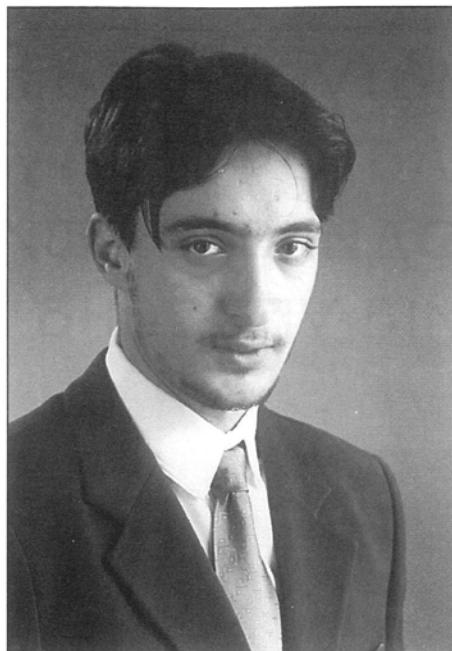

Горан Гајић

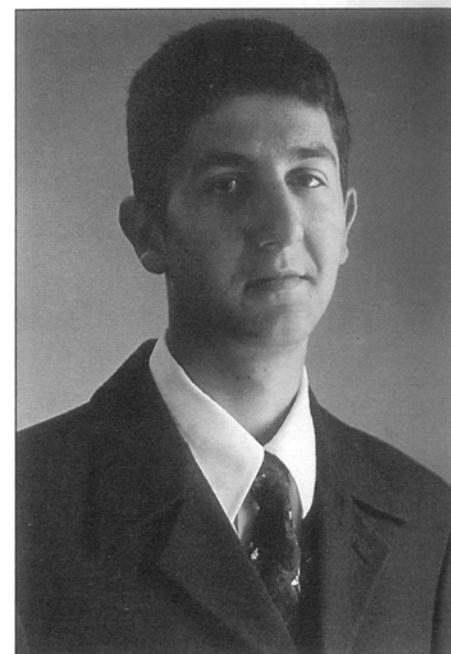

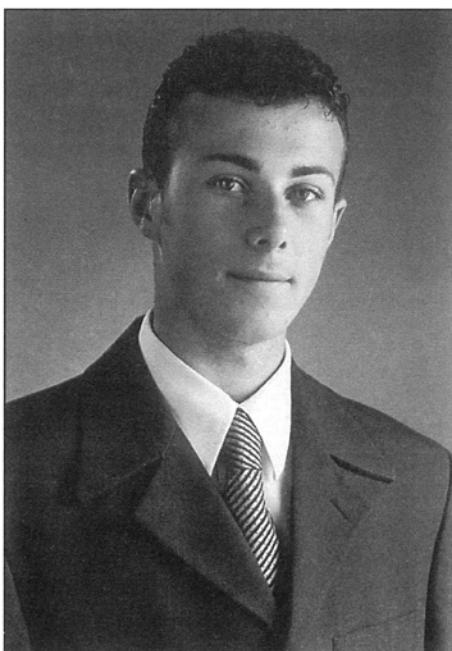
Ненад Марјановић

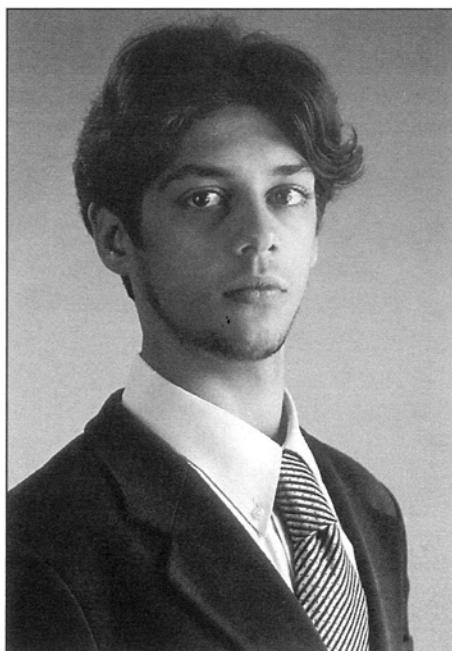
Миладин Мујачић

Борђе Пејовић

Остоја Пешић

Милош Хајдуковић

Миодраг Тодоровић

Врбица у
белошевачкој цркви

Слава манастира
Никоља у Шаторњи

Академик
Владимир Стојанчевић
у својој библиотеци коју је
поклонио Крагујевачкој
богословији

ИГОДОУ СІ
НАВСК ДЕ
НИСТ ВІС
РАНАЬ СРІ
ГОСПОДН.

